

Een prins met twee gezichten

De beeldvorming over stadhouder Willem V en het politiek-ideologische debat
in Britse kranten, 1780-1806

Scriptie ter behalen van de graad *Master of Arts* door Marc Boer.

Master *History 1000-1800*, Universiteit Leiden.

Studentnummer 1142313.

Collegejaar 2017-2018.

30 ects.

Begeleider: Dr. J. Oddens.

Tweede lezer: Dr. M. Ebben.

Inleverdatum: 15 augustus 2018.

Inhoudsopgave

<u>Inleiding</u>	2
<u>Hoofdstuk 1: Janus, 1780-1787</u>	14
Positieve beeldvorming over de stadhouder tot 1785: de conservatieve mythe	15
Negatieve beeldvorming over de stadhouder tot 1785: de <i>Rockingham Whigs</i>	19
De tweede fase van het debat over de stadhouder, 1785-1787	22
Conclusie	26
<u>Hoofdstuk 2: Radicalisme en loyalisme, 1788-1794</u>	28
De heropleving van het radicalisme, 1788-1792	30
De oorlog van de eerste alliantie en het loyalisme, 1793-1794	36
Conclusie	39
<u>Hoofdstuk 3: Een prins in ballingschap, 1795-1806</u>	41
De eerste jaren van ballingschap, 1795-1798	43
De invasie van 1799 en het einde van het Britse debat over Willem V, 1799-1806	50
Conclusie	57
<u>Conclusie</u>	60
<u>Bibliografie</u>	64

Afbeelding voorzijde: Portret van Willem V door William Bone, 1801 (*Collection of Her Majesty the Queen*, Cambridge).

Inleiding

De rol die stadhouder Willem V (1748-1806) in de Nederlandse vaderlandse geschiedenis krijgt, heeft bijna altijd een negatieve bijklank. Als erfstadhouder van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was de prins het symbool van het laat achttiende-eeuwse Nederlandse regeringssysteem, vooral tijdens de patriottentijd (1780-1787). In het examenkatern van mijn vwo-eindexamen geschiedenis stonden uitspraken als '[men] stelde hervormingen voor, maar de stadhouder en de meeste regenten wilden niet, zodat alles bij het oude bleef' en 'van de Oranjes werd niets meer verwacht'.¹ Hieruit blijkt een anachronistische en subjectieve visie op deze periode in de Nederlandse geschiedenis, die vaak te vinden is in schrijven over deze periode. De ideologische strijd die plaatsvond in de laatste decennia van de Republiek, wordt gezien als iets positiefs, een belangrijke stap in de ontwaking van het politiek bewustzijn van de Nederlandse natie. De stadhouder en zijn aanhangers krijgen hierdoor automatisch een negatieve rol, als degenen die de vooruitgang tegenhielden.²

Dit is een denkbeeld dat grote invloed heeft gehad op hoe men over de prins zelf schrijft. In het beste geval wordt hij omschreven zoals A. Hallema dat deed in 1945: 'een goedgehartig braaf man, zonder ernstige karakterfouten, maar ook zonder vastheid van oordeel en wil.'³ Veelal is men echter minder positief. Historici kunnen gebruik maken van een heel arsenaal aan negatieve stereotypen om Willem V mee te beschrijven.⁴ Deze komen veelal voort uit hoe men in zijn eigen tijd over hem schreef. De patriotten omschreven de stadhouder als decadent, incompetent, kinderachtig, dom, een landverrader, een autocraat en een rokkenjager.⁵ Hij was voor hen de belichaming van alle misstanden van het *ancien regime* in de Republiek.

Daarentegen werd Willem V door de orangisten neergezet als een goedaardige, trouwe en vaderlandslievende man, de verdediger van het protestantse geloof. Zijn roemrijke voorouders waren door goddelijke voorzienigheid stadhouders van de Republiek geworden, en zouden het land rijkdom en grootsheid hebben gebracht.⁶ Zoals een subjectief beeld van prins in de historiografie

¹ M.G. van Riessen ed., *Dynamiek en stagnatie. De Republiek in haar Gouden en Zilveren eeuw* CE examenkatern vwo (Groningen 2008) 89, 93.

² P.B.M. Blaas, 'Wat zal men van mij zeggen in de geschiedenis?' – Het beeld van Willem V in de historiografie', *Oranje in Revolutie en Restauratie – Jaarboek Oranje-Nassau Museum* (Rotterdam 1996) 170-172.

³ A. Hallema, *Oranjevorsten in Ballingschap – van Dillenburg en Londen uit voor Vrijheid en Recht* (Maastricht 1945) 112.

⁴ Een mooi voorbeeld hiervan is H.A. van Wijnen, *"Vorst Willem, het is alles uw schuld!" – Oranje en de ondergang van de Republiek bij de omwentelingen 1787-1795* (Amsterdam 1987), waarin alle clichés voorbij komen.

⁵ S. Klein, *Patriots republikanisme: politieke cultuur in Nederland (1766-1787)* (Amsterdam 1995) 128-166.

⁶ M. Wieldraaijer, *Oranje op de kansel - De beeldvorming van Oranjestadhouders en hun vrouwen in preken, 1584-1795* (Dissertatie Vrije Universiteit, Amsterdam 2014) 311-317.

wordt gebruikt om een mening over de patriottentijd in de Nederlandse geschiedenis te geven, zo was een positieve of negatieve omschrijving van de prins in zijn eigen tijd een uiting van de positie die de schrijver innam in de politiek-ideologische verdeeldheid in de Republiek op dat moment.

Er waren twee omstandigheden die een subjectieve interpretatie van Willem V in de hand werkten. Allereerst was het stadhouderschap niet één ambt, maar een complex geheel van titels, ambten en geschreven en ongeschreven gewoontes en privileges.⁷ De positie van de stadhouder bood gedurende de gehele geschiedenis van de Republiek ruimte voor discussie en interpretatie. Er was ook altijd spanning tussen de monarchale en republikeinse aspecten van het ambt.⁸ Het was deze tegenstelling die in de late achttiende eeuw op de spits werd gedreven.

Ten tweede had Willem V zelf geen sterke persoonlijkheid. Personen uit zijn naaste kringen schreven vaak over zijn onzekerheid, besluiteloosheid en sociale onhandigheid.⁹ Hij was dus geen inspirerende of charismatische leider, en daardoor was er ook veel ruimte voor subjectieve invulling van zijn karakter. De ambiguïteit van beide facetten van de prins werd door zowel de orangisten als de patriotten bewust benut, door in debat met elkaar tegengestelde beelden van hem neer te zetten.

Gelukkig zijn er recent pogingen ondernomen om de prins los van de anachronistische historiografische kijk op de patriottentijd te zien, en meer als persoon in zijn tijd te bekijken.¹⁰ Juist het onderzoeken van de verschillende beelden die van de prins bestonden is echter ook een heel interessante manier om inzicht te krijgen in het ideologisch debat dat in de Republiek plaatsvond. Diverse historici hebben hier reeds gebruik van gemaakt.¹¹ Men beperkt zich hierbij echter tot onderzoek naar zijn Nederlandse beeldvorming, en hij wordt steevast vanuit Nederlands perspectief onderzocht.

Een land waar zowel de Republiek als de stadhouder in deze periode veel mee te maken hadden, was Groot-Brittannië (vanaf 1801 het Verenigd Koninkrijk). Het was de Britse oorlogsverklaring aan de Republiek die eind 1780 de aanleiding vormde tot het uitbreken van de patriottenopstand. Na de Oranjerestauratie in 1787 waren het de Britten die samen met de Pruisen het stadhouderlijk regime in stand hielden. De oorlogsverklaring van de Franse Republiek in 1793 bracht Groot-Brittannië en de Republiek samen in de zogenaamde Eerste Coalitie. Na de Franse verovering van de Republiek in 1795 vluchtten Willem V en zijn familie naar Groot-Brittannië. De

⁷ Klein, *Patriots Republikenisme*, 151-2.

⁸ *Ibidem*, 11, 147.

⁹ J.H.K. van der Meer, *Van de Prins geen kwaad – De dagboeken van S.P.A. van Heiden Reinestein* (Assen 2007) bevat vele voorbeelden.

¹⁰ E.g.: E. van Meerkerk, *Willem V en Wilhelmina van Pruisen: de laatste stadhouders* (Amsterdam 2009).

¹¹ E.g. Klein, *Patriots republikenisme*; Wieldraaijer, *Oranje op de kansel*; D. Haks en H. te Velde ed., *Oranje onder. Populair orangisme van Willem van Oranje tot nu* (Amsterdam 2014).

Britse regering deed vervolgens meerdere pogingen om het gezag van de prins te herstellen, met de invasies van 1799 en 1806 als bekendste voorbeelden hiervan. Uiteindelijk was het ook Britse invloed die er bij het Congres van Wenen in 1815 voor zorgde dat de oude Republiek en de Oostenrijkse Nederlanden samen een koninkrijk gingen vormen onder de Oranjerfamilie. De Britse invloed op de loop van de geschiedenis van de Republiek en de totstandkoming van het koninkrijk der Nederlanden was dus zeer groot.

Gelijktijdig met de strubbelingen in de Republiek was er eveneens een ideologische strijd gaande in Groot-Brittannië. De late achttiende en vroege negentiende eeuw worden gezien als een tijd van intensief politiek-ideologisch debat in Groot-Brittannië, waarin de basis werd gelegd voor de moderne parlementaire democratie waarvan het Verenigd Koninkrijk als de bakermat wordt gezien. Gezien de grote interesse die de Britten in allerlei opzichten hadden in de Republiek in deze tijd, mogen we verwachten dat er over wat er in de Republiek gebeurde en het beleid van de Britse regering ten aanzien van de Republiek ook debat bestond.

Als we hieraan mijn betoog over de ambiguïteit van stadhouder Willem V toevoegen, dient zich een interessante vraag aan. Zou er in het kader van het politiek-ideologische debat dat in deze tijd in Groot-Brittannië plaatsvond ook gebruik zijn gemaakt van verschillende subjectieve invullingen van de positie en persoonlijkheid van de stadhouder? Dit is wat ik in deze scriptie heb onderzocht.

In het werk dat nu voor u ligt, zal ik betogen dat er tussen 1780 en 1806 verschillende beelden van stadhouder Willem V werden geconstrueerd en gebruikt door verschillende zijden van het Britse politiek-ideologisch debat, en dat deze beeldvorming zodoende onderhevig was aan de ontwikkelingen die dit debat doormaakte. Met gebruik van Britse kranten heb ik onderzocht welke verschillende beelden er van de prins ontstonden, welke elementen deze bevatten, hoe deze werden ingezet in het politiek-ideologisch debat, en waar mogelijk met welk doel.

Ik heb de term ‘politiek-ideologisch debat’ reeds enkele malen laten vallen. ‘Politiek debat’ zou ik willen definiëren als ‘de discussie die plaatsvond in de *public sphere* over politieke thema’s en beleid’. De term *public sphere* is afkomstig van Jürgen Habermas. Hij definieerde het als de conceptuele sociale ruimte waarin zonder belemmeringen discussies kunnen worden gevoerd over onderwerpen van algemeen belang, en waarvan de vrije toegang voor burgers gegarandeerd werd door de wet.¹² Het gaat dus om de mogelijkheid om vrij publieke opinie te kunnen vormen door middel van een openbaar debat. De term ‘ideologie’ heb ik hieraan toegevoegd, om aan te geven dat er sprake was van een politiek debat tussen verschillende systemen van samenhangende politieke ideeën en idealen. Hiervan was zeker sprake in Groot-Brittannië in deze periode.

¹² J. Habermas, S. Lennox en F. Lennox, ‘The Public Sphere: An Encyclopedia Article’, *New German Critique* 3 (1974), 49-55.

Alvorens in te gaan op mijn methode en bronnen, zal ik eerst een overzicht geven van het Britse politiek-ideologische debat in de achttiende en vroege negentiende eeuw en de historiografie hiervan. Mijn onderzoek vangt aan in het jaar 1780, het jaar dat als startpunt kan worden gezien van de aanwezigheid van de stadhouder in de Britse pers, en eindigt in 1806, het jaar dat hij overleed. Deze jaren vallen binnen de langere periode van grofweg 1760 tot 1832, die in de Britse geschiedenis wordt onderscheiden als een tijd waarin een revolutie plaatsvond op het gebied van publieke participatie aan het politieke debat. Waar dit voorheen was voorbehouden aan de hogere klassen van de samenleving, zou de opkomende middenklasse in deze periode hieraan in toenemende mate gaan deelnemen. Hand in hand hiermee ging de groei van de wens tot deelname aan het proces van politieke besluitvorming bij dit deel van de Britse bevolking. Dit vroeg echter om vergaande hervormingen van het Britse politieke systeem. Zij die hiervoor streden in Groot-Brittannië worden radicalen genoemd, de beweging het radicalisme.

In de geschiedenis van het Britse radicalisme worden in de historiografie grofweg vier fasen onderscheiden. Koning George III stelde, kort na zijn aantreden in 1760, hij zijn oude mentor, Lord Bute, aan als premier. Het was een staaltje politiek opportunisme, waarmee de koning probeerde zijn greep op de politiek te vergroten. Dit stuitte op grote weerstand in de Britse politiek en bij een deel van het Britse volk. John Wilkes, een controversiële politicus, wist een grote aanhang te krijgen onder de Britse middenklasse door kranten te gebruiken als medium voor zijn opruiende teksten. Uiteindelijk verloor lord Bute hierdoor alle steun voor zijn positie, en hij zag geen andere mogelijkheid dan af te treden.¹³ Dit was een heel belangrijk moment, omdat publieke opinie vanaf nu een factor zou zijn waar de politiek rekening mee diende te houden.¹⁴ Het wordt zodoende als het begin van het Britse radicalisme gezien.

De jaren van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1776-1783) worden onderscheiden als de tweede fase. Een relatief klein conflict tussen de Britse overheid en Amerikaanse kolonisten over belastingen escaleerde door een verkeerde aanpak en buitenlandse bemoeienis van de Fransen tot een grote oorlog. Stijgende belastingen, de alsmaar voortdurende oorlog en algemene onvrede met de werking van de Britse overheid zorgden tezamen voor een toenemende onrust op de Britse eilanden.

De leus 'No taxation without representation' kon ook bij de opkomende Britse middenklasse op steun rekenen, die zich identificeerde met de opstandelingen en hun doelen.¹⁵ Deze jaren zagen dan ook de oprichting van radicale verenigingen die politieke discussie en verspreiding van

¹³ J. Brewer, 'The Misfortunes of Lord Bute: A Case-study in Eighteenth-Century Political Argument and Public Opinion', *Historical Journal* 16 (1973) 3-43.

¹⁴ H.T. Dickinson, *Liberty and Property: Political Ideology in Eighteenth-century Britain* (Londen 1977) 212-3.

¹⁵ T.O. Bickham, 'Sympathizing with Sedition? George Washington, the British Press and British Attitudes during the American War of Independence', *The William and Mary Quarterly* 59-1 (2002) 101-102.

hervormingsideeën bevorderden. De *Rockingham Whigs*, een politieke groepering in het Britse parlement, waarover in het eerste hoofdstuk meer zal worden verteld, wierpen zich vanaf 1779 op als voorvechters van de gematigde eisen van de Britse radicalen. Ze associeerden zich met de radicale buitenparlementaire groeperingen zoals Christopher Wyvills *Association Movement*.¹⁶ Hiermee kreeg de radicale stem, zij het in gematigde, elitaire vorm, een plek in de gevestigde politieke orde.

De derde fase begon in 1789 met de Franse Revolutie, en duurde tot ongeveer 1800. Deze jaren worden gezien als een periode waarin het Britse radicalisme als het ware volwassenheid bereikte. Er kwam een brede hervormingsgezinde beweging op onder de Britse bevolking. Doordat mensen uit alle lagen van de bevolking eraan deelnamen, werd hervormingsgezindheid sociaal acceptabel.¹⁷ In het hele land werden verenigingen opgezet die politieke discussie en het verspreiden van radicale werken stimuleerden.¹⁸

Het grote succes van het radicalisme ging opnieuw vergezeld van groeiende kritiek op de Britse overheid en elite. Velen ervoeren deze kritiek dan ook als een bedreiging. Dit leidde ertoe dat terwijl de hervormingswens onder grote delen van de Britse bevolking opkwam, de angst voor hervormingen onder andere delen van de bevolking en het politieke establishment juist groeide. De jaren negentig werden dus gekenmerkt door een almaar toenemende polarisatie van de Britse samenleving en een intens ideologisch gevecht.

In de jaren tot 1793 stonden de Britse regering, elite, en conservatieven relatief machteloos tegenover de almaar groeiende roep om hervormingen. Het uitbreken van de oorlog met revolutionair Frankrijk zorgde er echter voor dat steeds meer mensen zich tegen 'Franse' hervormingsideeën keerden. De muiterijen bij de *Royal Navy* in 1797 en de Ierse opstand van 1798, die beide door het radicalisme geïnspireerd waren geweest, zorgden ervoor dat de angst voor revolutie in Groot-Brittannië steeds verder om zich heen greep.¹⁹ In reactie hierop ging de regering steeds harder optreden tegen radicalen met repressieve wetgeving, zoals het verbieden van radicale verenigingen.²⁰ De radicalen raakten zo niet alleen steeds meer geïsoleerd, maar werden ook in toenemende mate de gangbare media uit gejaagd, de illegaliteit en anonimiteit in.²¹ Historici zijn het erover eens dat tegen 1800 de conservatieven als overwinnaars uit deze strijd kwamen.

De vierde en laatste fase van het Britse radicalisme ving pas aan tegen het einde van de Napoleontische oorlogen. Het zou deze generatie radicalen zijn die eindelijk grondige hervormingen

¹⁶ K.R. Perry, *British Politics and the American Revolution* (Londen 1990) 106.

¹⁷ J. Mori, *Britain in the age of the French Revolution, 1780-1820* (Harlow 2000) 66.

¹⁸ M. Philp, 'The Fragmented Ideology of Radicalism', in: M. Philp ed., *The French Revolution and British Popular Politics* (Cambridge 1991), 60.

¹⁹ Dickinson, *Liberty and Property*, 264-5.

²⁰ Mori, *Britain in the Age*, 98-99.

²¹ B. Harris, *Politics and the rise of the press – Britain and France 1620-1800* (Londen 1996) 43-44.

van het politieke systeem voor elkaar zou krijgen. Willem V overleed echter in 1806, en mijn onderzoek zal dus niet op deze laatste fase ingaan.

De periode die dit onderzoek beslaat, 1780-1806, omvat dus de gehele derde fase, en een deel van de tweede. Mijn these is dat de verschillende zijden van het Britse politiek-ideologisch debat de ambiguïteit van Willems persoonlijkheid en constitutionele positie in deze jaren steeds uitbuiten. Een deel van de aandacht die de stadhouder over de jaren van de kranten kreeg, kwam voort uit algemene interesse, of simpelweg doordat hij in de actualiteit stond. In een groot deel van de berichtgeving werd Willem V echter doelbewust gebruikt als (onderdeel van) casus(-sen) voor het poneren, aanvallen of verdedigen van ideologie en beleid in het Britse politiek-ideologische debat. Britse kranten propageerden dus vaak met een bedoeling een bepaald beeld van de prins.

Willem V was uiteraard slechts een klein onderdeel van het Britse politiek-ideologische debat als geheel. Hij biedt echter een vast referentiepunt, en een ingang om over een lange periode de ontwikkelingen in dit debat te volgen. Doordat er altijd ruimte was voor verschillende interpretaties van zijn persoonlijkheid en positie, was hij uitermate geschikt als onderwerp van debat. Doordat er in Groot-Brittannië in deze tijd veel te doen was om de Republiek, was dit debat er ook. Precies zoals in de Republiek, zouden er na 1780 in Groot-Brittannië verschillende en tegengestelde beelden van de prins ontstaan, die verschillende eigenschappen en elementen benadrukten. Door te kijken naar hoe deze beelden werden opgebouwd en welke elementen ze bevatten, stelt de beeldvorming over de prins ons in staat om inzicht te krijgen in de wijze waarop het debat tussen de verschillende ideologieën in het Britse debat werkte en verliep.

Deze scriptie heeft het potentieel om uitspraken te doen over meerdere discussies die er in de historiografie van het Britse politiek-ideologische debat van de jaren tachtig en negentig bestaan. Allereerst over de periodisering die men aanhoudt voor de ontwikkelingen van deze periode. Na 1780 zou het politiek-ideologische debat dat was opgekomen door de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog voor enige jaren zijn weggevallen, tot het na 1789 weer zou oplaaien onder invloed van de Franse Revolutie.²² Veel van het historisch onderzoek naar deze periode richt zich dan ook op het radicalisme van de jaren negentig. Doordat de periode van dit onderzoek de jaren tussen de tweede en derde periode overbrugt, kan mijn onderzoek inzicht bieden in de jaren tachtig, waarvan velen lijken te veronderstellen dat er relatief weinig gebeurde.

Harry Dickinson is een zeer invloedrijke historicus op het gebied van de ontwikkelingen van het Britse politiek-ideologische debat door de tijd heen. De ideeën die in de jaren negentig werden ontwikkeld getuigden volgens hem van nieuwe denkwijzen, een echte breuk met oudere vormen van hervormingsgezindheid. De radicalen van de jaren negentig waren volgens hem bereid om de

²² Dickinson, *Liberty and Property*, 232.

basis van de Britse samenleving aan te vallen. Waar oude hervormingsgezinden zich hard hadden gemaakt voor hervorming van bestaande politieke systeem, en dat ook als referentiekader hadden gehouden, zouden de radicalen na de Franse Revolutie dit hebben losgelaten. Nieuwe concepten, zoals universele mensenrechten en het utilitarianisme, het afmeten van morele waarde aan het algemeen nut, lagen aan de basis van hun denken. Hiermee ontwikkelden de Britse radicalen na 1789 nieuwe hervormingseisen, die de gehele bestaande politieke structuur verwierpen.²³

Meerdere historici hebben zich uitgesproken tegen het bestaan van een scherpe breuk in de jaren negentig met daarvoor. Mark Philp betoogde bijvoorbeeld dat de radicalen juist een groot deel van de traditionele oppositie-ideologie van voor de jaren negentig bleven gebruiken.²⁴ Er is dus discussie over in hoeverre de retoriek van de radicalen in de jaren negentig vernieuwing liet zien, en dit is iets waar ik in deze scriptie hoop meer licht op te kunnen schijnen.

Volgens historici zoals John Cookson zouden de radicalen op enkele korte periodes van harde vervolging na nooit helemaal zonder publiek platform voor discussie komen te zitten, ook niet na 1800.²⁵ De consensus onder historici blijft echter dat de radicalen tegen 1800 niet meer deelnamen aan het Britse publieke politiek-ideologische debat. Over de oorzaken van de conservatieve overwinning is echter weer het nodige debat. Jennifer Mori weet de ondergang van het radicalisme grotendeels aan de repressieve maatregelen en vervolging door de Britse overheid.²⁶ Zeer invloedrijk was opnieuw Dickinson, die in veel van zijn werken heeft betoogd dat de conservatieven bij grote delen van de Britse bevolking aanspraak konden maken op reeds bestaande en breed geaccepteerde ideeën. Dit toonde volgens hem aan dat de conservatieven kwalitatief betere argumenten en tactieken hadden dan de radicalen en hen daardoor konden verslaan.²⁷

John Dinwiddy verzette zich tegen Dickinsons visie, omdat deze volgens hem een waardeoordeel bevat. Hij betoogde dat de conservatieven simpelweg in een positie waren om beter gebruik te maken van de mogelijkheden die hen werden geboden door de omstandigheden. De bedreiging die van de Fransen uitging, en de uitwassen van de revolutie in Frankrijk, zorgden voor een groeiende angst voor revolutie in Groot-Brittannië. De conservatieven buiten deze angst succesvol uit, door te stellen dat gewelddadige uitpattingen zoals de Franse Terreur inherent verbonden waren aan hervormingen in het algemeen. Hiermee werden de radicalen en de Fransen beiden als vijand van Groot-Brittannië neergezet.²⁸

²³ Ibidem, 240-249.

²⁴ Philp, 'Fragmented Ideology', 65.

²⁵ J.E. Cookson, *The Friends of Peace – Anti-war liberalism in England, 1793-1815* (Cambridge 1982) 92.

²⁶ Mori, *Britain in the Age*, 94-99.

²⁷ H.T. Dickinson, *The politics of the people in eighteenth-century Britain* (New York 1994) 265-269.

²⁸ J.R. Dinwiddy, 'Interpretations of Anti-Jacobinism', in: M. Philp ed., *The French Revolution and British popular politics* (Cambridge 1991) 45-46; 48-49.

Mark Philp, een historicus gespecialiseerd in het debat tussen radicalen en conservatieven in de jaren negentig, sluit zich hierbij aan, maar legt de oorzaak tevens bij de extreme radicalisering van de hervormingsgezinden in de late jaren negentig. Door de weigering van de Britse overheid om concessies aan hen te doen, gingen zij steeds meer de grenzen opzoeken van het toelaatbare, om te proberen de regering hier alsnog toe te dwingen. Hierdoor zouden de radicalen steeds extremer zijn geworden, waarmee zij minder populair werden en zij het makkelijker maakten voor de overheid om hen te gaan vervolgen.²⁹ Er zijn dus verschillende ideeën over de rol die tactieken en argumentatie speelden in het verloop van het politiek ideologische debat in de jaren negentig. Omdat ik precies deze zaken heb onderzocht, zal ik hier nader licht op kunnen schijnen.

Een veronderstelling die aan de basis van dit onderzoek ligt, is dat er in politieke betogen een relatie is tussen taalgebruik en politieke ideeën. Mark Philp heeft in meerdere werken betoogd dat deze relatie door veel onderzoekers in de politieke retoriek van deze jaren te vanzelfsprekend wordt verondersteld. Hij stelt dat politieke retoriek eigenlijk geen directe expressie is van politieke overtuiging, maar tegelijkertijd ook geen holle uitspraken zijn. Hij benadrukt het fluïde en reactieve element van retoriek in debat.³⁰ Hij is dan ook tegen het gebruik van strikte definities van ideologieën, waarmee conservatieven en radicalen als stabiele, uniforme en georganiseerde groepen worden neergezet. Hiermee wordt geen recht gedaan aan de veranderingen die ideologieën doormaakten over de jaren, en ook niet aan de interne verdeeldheid en de variëteit van de opinies binnen politieke stromingen.³¹

Het is niet het doel van deze scriptie om uitspraken te doen over de precieze ideeën en idealen die de verschillende ideologieën hadden, of om heel nauwe definities te geven van de verschillende ideologieën in het debat. Zoals ik al zei, wil ik juist het debat zelf bekijken. Het gaat in deze scriptie om de soorten argumenten, de achterliggende paradigma's en de toegepaste retorische tactieken. Ik kijk naar hoe de verschillende politieke kampen de ambiguïteit van de stadhouder gebruikten om zichzelf te positioneren ten opzichte van elkaar, en wat dit laat zien van hoe zij op elkaar reageerden en inspeelden op ontwikkelingen in eigen land en omtrent de stadhouder. Hiermee staat in deze scriptie juist de fluïde staat van het debat centraal. De mate waarin de deelnemers van het debat zelf in hun woorden geloofden is van ondergeschikt belang, en ook geen vraag die te beantwoorden is vanuit mijn bronnen en perspectief.

Politieke zijden zal ik dan ook slechts heel globaal duiden. Ik zal spreken van conservatieven, oppositie en radicalen. Deze termen onderscheid ik van elkaar op basis van hoe zij zich politiek ten

²⁹ Philp, 'Fragmented Ideology', 61-64.

³⁰ M. Philp, *Reforming Ideas in Britain – Politics and Language in the Shadow of the French Revolution, 1789-1815* (Cambridge 2014) 38.

³¹ Philp, 'Fragmented Ideology', 56.

opzichte van elkaar positioneerden en de ideologische basis van waaruit zij dit deden. Conservatieven vormden voor het grootste deel van de periode van mijn onderzoek de achterban van de zittende regeringen. Ze verdedigden het regeringsbeleid, waren tegen veranderingen van het politieke systeem. Ze stonden zodoende achter de bestaande politieke instituties. De oppositie wordt gevormd door hen die wel problemen hadden met de gang van zaken in de politiek, maar die grootschalige hervormingen van het politieke systeem niet als de oplossing zagen.³² Zij argumenteerden dus in zekere zin vanuit dezelfde ideologische basis als de conservatieven; met de status quo als uitgangspunt. De radicalen zie ik als hen die hervormingsgezind waren en echt vanuit een andere ideologische basis dan de conservatieven en oppositie redeneerden, volgens de criteria van Dickinson waar ik eerder aan refereerde. Deze abstractere benadering stelt mij in staat om de bronnen te laten spreken, en te onderzoeken wat voor trends en ontwikkelingen de retoriek van de ideologieën in de kranten liet zien.

Als bronnen voor dit onderzoek heb ik Britse kranten gebruikt. De reden dat ik hiervoor heb gekozen, is dat Britse kranten uit deze tijd een uniek venster bieden op de Britse politieke cultuur van de achttiende eeuw. Kranten waren instrumenteel voor het ontstaan van een *public sphere* in Groot-Brittannië, en voor de verspreiding van politiek bewustzijn in de Britse samenleving. In de tweede helft van de achttiende eeuw groeiden kranten uit tot het belangrijkste vehikel van politiek debat. Kranten boden hun lezers een publiek platform voor politieke discussie, bijvoorbeeld door de mogelijkheid tot het insturen van brieven. Veel kranten associeerden zich ook met bepaalde politieke stromingen, waardoor ideologieën zich konden verspreiden.³³ Zodoende was er een breed spectrum aan politieke opinie in de Britse kranten vertegenwoordigd.

Ook verslagen van de parlementaire debatten werden door kranten gepubliceerd. Het gehele land kreeg daardoor toegang tot het 'centrale' politieke debat in Westminster, en daarmee tot actuele politieke thema's en verschillende politieke standpunten. Er kon dus ook daadwerkelijk van een nationaal en publiek politiek debat worden gesproken. Vanwege hun belang voor het politiek-ideologische debat in Groot-Brittannië, zal ik de parlementaire debatten dan ook meenemen in mijn onderzoek.

Historici gespecialiseerd in de geschiedenis van de Britse pers, zoals Hannah Barker en Bob Harris, hebben betoogd dat het bereik van de kranten in de Britse samenleving ontzettend groot was. In Londen was er vanaf de jaren 1760 een alsmaar groeiende hoeveelheid kranten te vinden, en rond 1800 nam ook de lokale pers een grote vlucht. De oplages waren hoog, en kranten werden vaak door meerdere personen gelezen. Daarbij werden kranten ook verspreid tot ver buiten de plaats van

³² Dickinson, *Politics of the People*, 271.

³³ H. Barker, 'England, 1760-1815', in: H. Barker en S. Burrows ed., *Press, Politics and the Public Sphere in Europe and North America, 1760-1820* (Cambridge 2002) 94.

publicatie. Hoewel analfabetisme nog wijdverspreid was, bereikten kranten ook ongeletterden, doordat kranten in publieke ruimtes zoals koffiehuisen werden voorgelezen. Hannah Barker schatte dat in de jaren 1780 een derde van de Londense bevolking tot het lezerspubliek moet worden gerekend, een ongekend hoog getal voor deze tijd.³⁴

Kranten waren daarbij de belangrijkste informatie- en actualiteitenbron voor vrijwel iedereen. Zo zorgden zij voor een gelijk speelveld op het gebied van informatievoorziening. Britse kranten waren goed geïnformeerd, en bevatten nieuws vanuit alle hoeken van het land en de wereld.³⁵ Alle kranten namen ongegeneerd artikelen en nieuws van elkaar over, waardoor informatie zich ook gemakkelijk verspreidde. Mensen in heel Groot-Brittannië hadden zo toegang tot min of meer dezelfde informatie. Hoewel de betrokkenheid van het publiek bij de vorming van het overheidsbeleid beperkt was, betoogde Jeremy Black dat de beschikbare informatie voor beleidsmakers en het gewone volk nagenoeg hetzelfde was.³⁶ Kranten waren dus erg belangrijk voor het leveren van de informatie die nodig was om opinies op te baseren.

Groot-Brittannië kende daarnaast een relatief grote persvrijheid. Er waren grenzen aan wat er geschreven kon worden, maar het was voor de Britse overheid heel lastig om greep te krijgen op wat de kranten publiceerden. Pogingen om meer controle over de publieke opinie of specifieke kranten te krijgen, zoals vervolging en omkoping, werkten vaak averechts. Onderdrukte bladen wonnen aan populariteit, en bladen die zonder duidelijke aanleiding plots een minder provocerende mening uitdroegen, werden niet vertrouwd. De pers was een van de voornaamste middelen van protest tegen de overheid.³⁷

Kranten worden al erg lang gebruikt als bron voor historisch onderzoek. Vaak beperken onderzoekers zich (noodgedwongen) tot het onderzoeken van een specifieke krant, of vergelijken zij enkele kranten. De komst van het digitale tijdperk brengt echter nieuwe mogelijkheden met zich mee. Niet langer hoeven historici zich te beperken tot kleine periodes of specifieke kranten in hun onderzoek, en weken- of maandenlang over microfilm gebogen te zitten. In het afgelopen decennium zijn voor het eerst grote hoeveelheden historische kranten ontsloten in online databases en is de inhoud ervan doorzoekbaar gemaakt. Resultaten kunnen worden gefilterd en op interactieve wijze worden weergegeven. Dit maakt nieuwe manieren van onderzoek mogelijk, zoals de mijne.

Voor dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de database van *Gale Artemis Primary Sources*. Deze database brengt de collecties van de *British Library*, de *Burney Newspaper Collection*

³⁴ Ibidem, 93, 105-106.

³⁵ J. Black, *Debating Foreign Policy in Eighteenth-century Britain* (Farnham 2011) 31-35.

³⁶ Ibidem, 28.

³⁷ Barker, 'England', 94.

en *Eighteenth Century Collections Online* (ECCO) samen, waardoor het kranten uit vijf eeuwen en alle uithoeken van het Verenigd Koninkrijk bevat. Gedurende enkele maanden heb ik ruim 6000 krantenartikelen doorgespit, met behulp van zoektermen die betrekking hadden op de stadhouder. Hiervan heb ik er uiteindelijk ruim 2000 geanalyseerd, waardoor ik een zeer breed en gedetailleerd overzicht heb kunnen krijgen van de berichtgeving over stadhouder Willem V in Britse kranten tussen 1780 en 1806.

Ik hoop hiermee duidelijk te hebben gemaakt dat kranten van groot belang waren voor het achttiende-eeuwse Britse politiek-ideologische debat, en dat ik mijn onderzoek grondig en uitgebreid heb uitgevoerd. Desondanks blijft een terechte vraag in hoeverre deze database en de kranten die ik heb geanalyseerd representatief zijn voor het Britse politiek-ideologische debat als geheel. Zonder twijfel zijn in de database die ik heb gebruikt zeker de extremere radicale opinies minder goed vertegenwoordigd dan hun conservatieve tegenhangers, zeker voor de late jaren negentig, toen de meeste radicalen ondergronds waren gedreven. Omdat het een database van historische krantencollecties betreft, is het ook goed mogelijk dat er in het verleden sprake is geweest van selectiviteit in welke kranten bewaard zijn gebleven, op grond van bijvoorbeeld politieke overwegingen, persoonlijke voorkeur of spelingen van het lot.

Hoewel dit allemaal niet uit te sluiten is, denk ik toch dat de kranten die ik heb gebruikt zeer goede en representatieve bronnen zijn. Zoals ik zal laten zien, was er een scala aan politiek-ideologische opinies in mijn bronnen vertegenwoordigd. Ook heb ik mijn best gedaan om in mijn analyse steeds rekening te houden met mogelijke onevenwichtigheden in de representativiteit van mijn bronnen. Daarom denk ik dat mijn onderzoek toch veel nieuwe informatie kan bieden.

Een andere kanttekening bij de kranten die ik heb gebruikt, betreft de plaatsen van publicatie. Mijn artikelen zijn afkomstig uit kranten van alle uithoeken van het Verenigd Koninkrijk. De meerderheid is echter afkomstig uit Engeland, en dan specifiek uit Londen. In zekere zin is dit onvermijdelijk; Londen was nu eenmaal het epicentrum van de Britse pers, waarvandaan het meeste nieuws zich verspreidde. Deze kranten zijn echter toch representatief voor het debat in heel Groot-Brittannië, omdat Londense kranten niet alleen een enorm verspreidingsgebied tot ver buiten de hoofdstad hadden, maar werden door regionale kranten ook intensief gebruikt als bron.³⁸

Mijn scriptie bestaat uit drie hoofdstukken, die elk een deel van de onderzochte periode dekken. Hierbij heb ik gekozen voor een opdeling die past bij het leven van de stadhouder, en niet zozeer bij de periodisering die in de literatuur gebruikelijk is voor de ontwikkelingen van het Britse politiek-ideologische debat. Dit heb ik gedaan omdat de stadhouder uiteraard alleen in de Britse

³⁸ S. Semmel, *Napoleon and the British* (Londen 2004) 7.

kranten voorkwam wanneer hij in de actualiteit stond. De beschikbaarheid van mijn bronnen is dus in zekere zin afhankelijk van zijn levensloop.

Het eerste hoofdstuk zal de periode 1780-1787 beslaan, de jaren van de patriottenstrijd. Omdat de patriottenstrijd niet alleen een Nederlandse, maar ook een Europese crisis was, volgden de Britse kranten de situatie in de Republiek aandachtig. Het was een vormende periode voor de verschillende beelden van de prins in Groot-Brittannië: voor het eerst werd er intensief over hem geschreven in Groot-Brittannië, en de beelden die van hem werden opgebouwd in de kranten vormden de basis voor hoe er later over hem geschreven zou worden. Het hoofdstuk eindigt in de laatste maanden van de patriottenstrijd, net voor de Pruisische inval in september 1787.

Het tweede hoofdstuk behandelt de jaren 1788-1794, vanaf de Oranjerestauroatie tot de tweede helft van 1794. Hoewel het beslissen van de strijd in de Republiek in het voordeel van de stadhouder, Groot-Brittannië en Pruisen een periode van rust en voorspoed leek te beloven, zouden internationale ontwikkelingen roet in het eten gooien. De Franse Revolutie (1789), de nieuwe opkomst het Britse radicalisme, en het uiteindelijke betrokken raken van Groot-Brittannië en de Republiek bij de eerste coalitieoorlog (1793) zorgden voor een woelige tijd. De veranderende verhoudingen in het Britse politiek-ideologisch debat zullen goed naar voren komen uit de ontwikkelingen die de beeldvorming over de prins doormaakte in deze periode.

In het derde en laatste hoofdstuk kijk ik naar de jaren 1795 tot 1806. De val van de Republiek in januari 1795 dwong de stadhouderlijke familie om naar Groot-Brittannië te vluchten. Daar vond in precies deze jaren het eindspel van de strijd tussen radicalen en conservatieven plaats. Willem V werd nu zelf het object van Brits overheidsbeleid, en kwam daardoor midden in het Britse politiek-ideologische debat te staan. In Nederland is over deze periode van Willems leven veel geschreven, zij het vooral vanuit het perspectief van de Nederlandse geschiedenis of Willems persoonlijke leven.³⁹ Bestaand onderzoek is daarbij voornamelijk gebaseerd op correspondentie van Willem, zijn familie, of notabelen uit de kringen waarmee hij omging.⁴⁰ De beeldvorming over de prins in de Britse kranten zal daarom een nieuw perspectief op deze periode van Willems leven bieden.

Het doel van deze scriptie is dus tweeledig. Enerzijds zal de beeldvorming over de prins worden onderzocht als casus van het Britse politiek-ideologische debat, waarmee ik nieuwe inzichten hoop te kunnen toevoegen aan de historiografie. Anderzijds is de Britse beeldvorming over Willem V nog niet eerder op structurele wijze over een lange periode onderzocht. Daarom hoop ik dat mijn onderzoek tevens een nieuwe invalshoek zal bieden voor onderzoek naar de prins, en meer soortgelijk onderzoek zal stimuleren.

³⁹ Blaas, “‘Wat zal men van mij zeggen in de geschiedenis?’”, 169-194.

⁴⁰ E.g. J.R. de Bruijn, ‘Oranje in Engeland en de Invasie van 1799’, *Tijdschrift voor geschiedenis* 79-1 (1966) 5-23.

Hoofdstuk 1: Janus, 1780-1787

'A few of the party of the Stadtholder, or of the Burgesses, may have their throats cut, or be thrown into a ditch; but nothing more important is likely to happen.'⁴¹

Met deze woorden omschreef de *Morning Chronicle* op 13 juni 1787 de patriottenstrijd in de Republiek. In deze laatste maanden van dit conflict waren vrijwel alle Britse kranten gevuld met koortsachtige, speculatieve berichtgeving over deze explosieve situatie. Men vreesde voor het uitbreken van een echte burgeroorlog, omdat dan volgens sommige commentatoren een pan-Europese oorlog niet meer ver weg zou zijn.⁴² De auteur van deze passage vond dat allemaal nogal overdreven. De Fransen zouden hun steun aan de patriotten toch niet lang meer vol kunnen houden, dacht hij, en de keizer zou zich aansluiten bij Pruisen en de stadhouder. Zo zou de hele zaak ongetwijfeld met een sisser aflopen. Toch was het allerminst een uitgemaakte zaak.

De aanleiding tot het uitbreken van de patriottenstrijd was de Vierde Engelse oorlog. De Britten verklaarden eind 1780 de oorlog aan de Republiek, omdat de Nederlanders weigerden om de Britten te steunen, dan wel op te houden handel te drijven met Britse vijanden, tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog. Hoewel er nauwelijks gewelddadige confrontaties plaatsvonden, zorgden Britse blokkades en scheepskapingen ervoor dat de handel van de Republiek volledig stil kwam te liggen. Sluimerende ontevredenheid over de Nederlandse regering en de economische staat van de Republiek konden door het ineensstorten van de economie en het falen van de Nederlandse oorlogsinspanning escaleren tot een grootschalig conflict dat de samenleving van de Republiek zou splijten. Zoals ik in de inleiding al vertelde, was de positie van de stadhouder hiervan de inzet.

De volledige verlamming van de Republiek maakte het tegelijkertijd tot een gemakkelijke prooi voor de intriges van andere landen. Niet alleen in de Republiek, maar ook in Europa ontstond zo een patstelling: Pruisen aan de zijde van de stadhouder, Frankrijk aan de zijde van de patriotten, en Groot-Brittannië en de Duitse keizer langs de zijlijn. Het Britse publiek was zich hiervan erg bewust, en het is dan ook niet vreemd dat de situatie in de Republiek veel aandacht kreeg van de Britse pers. Zelfs de krant van de onverschilligheid veinzende auteur hierboven kon de verleiding niet weerstaan om deel te nemen aan het Britse mediacircus.

De Britse eilanden verkeerden ondertussen zelf ook in beroering. De Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1776-1783) hield Groot-Brittannië een groot deel van de jaren 1780-1787

⁴¹ *Morning Chronicle* (Londen) 13-06-1787, p.2. Gebruik van hoofdletters en cursivering in citaten is overal overgenomen uit de bronnen, tenzij anders is aangegeven.

⁴² E.g.: *Whitehall Evening Post* (Londen) 16-06-1787, p.4.

in zijn greep. Het rampzalige verloop van de oorlog stortte het land in de grootste crisis die het in decennia had doorgemaakt. De gehele Britse samenleving was gepolariseerd geraakt en de roep om politieke hervormingen was luider dan ooit tevoren. Toen in 1782 duidelijk werd dat de oorlog een verloren zaak was, viel de zittende regering. Een politiek instabiele periode brak aan, waarin diverse kabinetten elkaar afwisselden, elk samengesteld uit verschillende combinaties van partijen. Over het gehele politieke spectrum vond versnippering plaats. Het zou tot 1784 duren voordat William Pitt de Jongere de politieke situatie weer enigszins onder controle had. Er was in deze jaren dus een vruchtbaar klimaat voor politiek-ideologisch debat.

In dit hoofdstuk zal ik onderzoeken hoe tegen deze achtergrond in de jaren 1780-1787 verschillende beelden van de prins gestalte kregen, en welke ontwikkelingen deze beelden doormaakten. Ik heb de periode verdeeld in twee delen: 1780-1784 en 1785-1787. Allereerst zal ik ingaan op het ontstaan van twee tegengestelde beelden in de eerste periode, waarbij ik eerst de positieve conservatieve beeldvorming zal bekijken, en vervolgens de negatieve radicaal-oppositionele. Na 1785 was er meer sprake van echt debat over de prins, en de veranderingen die de retoriek van beide zijden toen doormaakten zullen daar bekeken worden. Het hoofdstuk eindigt in de laatste maanden van het patriottenconflict, net voor het Pruisische ingrijpen in september.

Positieve beeldvorming over de stadhouder tot 1785: de conservatieve mythe

Een groot deel van de berichtgeving over de prins in de jaren 1780-1787 bestond uit berichten waarin een positief beeld van de prins gebruikt werd om een conservatieve opinie te geven over het conflict in de Republiek. Om het conservatieve beeld van de stadhouder te kunnen begrijpen, is het dus nodig om te bekijken hoe de conservatieven tegen de patriottenstrijd aankeken.

De sleutel hiertoe was het traditionele Brits-Franse vijandbeeld. Frankrijk werd vanouds gezien als de grootste commerciële en militaire tegenstander van Groot-Brittannië. Volgens veel historici speelde Frankrijk een belangrijke rol in het ontstaan van een Britse nationale bewustzijn.⁴³ Het beeld van Frankrijk als katholieke, absolutistische erfvijand, vormde de stimulans voor het ontstaan van het beeld van Groot-Brittannië als protestantse constitutionele monarchie als antithese daarvan.⁴⁴ Het bevatte ook een moralistisch aspect, gevoed door de vele onderlinge conflicten: het 'goede' Groot-Brittannië stond tegenover het 'slechte' Frankrijk. Dit vijandbeeld was een bepalende factor in hoe veel Britten de wereld om hen heen bekeken.

Vanwege de Franse steun aan de Amerikaanse opstandelingen was dit vijandbeeld in het kader van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog zeer actueel. Geconfronteerd met de Britse overmacht, zocht de Republiek steun bij andere Europese landen, en vond deze bij Frankrijk. Door

⁴³ E.g. L. Colley, *Britons- Forging the Nation* (Londen 1992).

⁴⁴ Semmel, *Napoleon and the British*, 4-5.

de Engelse oorlogsverklaring kwam de Republiek eind 1780 dus aan de kant van Frankrijk, Spanje en de Amerikaanse kolonies in de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog te staan. In de jaren hierna probeerde Frankrijk haar invloed in de Republiek te vergroten door de patriotten te steunen in hun strijd tegen de stadhouder. Uit de kranten die ik heb onderzocht, blijkt heel duidelijk dat de toenadering tussen Frankrijk en de Republiek zich in Britse ogen ook symbolisch voltrok: de conservatieve media plaatsten de Nederlanders en patriotten aan de kant van Frankrijk in het Brits-Franse vijandbeeld.

De Britse beeldvorming over de Nederlander kende al een lange voorgeschiedenis tegen 1780, en deze is ook al uitgebreid onderzocht. De Britten zagen de Nederlanders lange tijd als een grote concurrent, en waren onder de indruk van Nederlandse vindingrijkheid. Met het tanen van de macht van de Republiek, kwam de nadruk in het Britse beeld van de Nederlander echter te liggen op vergane glorie en achteruitgang.⁴⁵ Deze beschouwingen worden grotendeels bevestigd in de krantenberichten die over de stadhouder gaan, waarin de Nederlanders genoemd worden.

De conservatieve kranten omschreven de Nederlanders als hebzuchtig en egoïstisch. Vanuit hun zelfzuchtige, calculerende kijk op de wereld, onaangedaan door emoties, zouden de Nederlanders hun trouwste bondgenoot hebben verraden aan Frankrijk: 'Some other motives than the love of money must take place among them, or they will be undone: to this ruling passion the Dutch sacrificed their old unfailing ally [...]'.⁴⁶ De verdeeldheid die de Nederlanders ervoeren was een direct gevolg van hun ondankbaarheid, en een verdiende straf. Rancune voerde dus in een groot deel van deze beeldvorming de boventoon.

De conservatieve beeld van de patriotten kwam in grote lijnen overeen met hun beeld van de Nederlander; het kan zelfs gezegd worden dat er regelmatig geen onderscheid werd gemaakt tussen de twee. De patriotten werden echter sterker geassocieerd met anarchie en wanorde. Het idee dat zij tegen de gevestigde orde vochten, kon vanzelfsprekend niet op steun rekenen bij de conservatieven. Ook werden zij als groep nog sterker geassocieerd met de Fransen dan het Nederlandse volk als geheel. Waar de Nederlanders nog uit eigenbelang de Britten hadden verraden, waren de patriotten een vijfde colonne van de Fransen in de Republiek, waar ze de despotische plannen van de Franse koning uitvoerden. De conservatieven zagen de patriotten als een 'Gallic faction lurking near the vitals of the Republic'.⁴⁷

Door hun associatie met de Fransen, zagen de conservatieven de Nederlanders en patriotten dus als (in-)directe tegenstanders van Groot-Brittannië. Het is dan ook geen verrassing dat de conservatieve media de kant van de stadhouder kozen. Zowel in de Republiek als in Groot-Brittannië

⁴⁵ K.H.D. Haley, *The British and the Dutch* (Londen 1988) 209.

⁴⁶ *Whitehall E.P.* 29-05-1784, p.4.

⁴⁷ *Public Advertiser* (Londen) 23-06-1785, p.2.

werden de Oranjes traditioneel met Groot-Brittannië geassocieerd. Niemand in Groot-Brittannië lijkt er dan ook aan te hebben getwijfeld dat de stadhouder aan de Britse zijde stond. Het idee was dat de prins zijn best deed om de Staten-Generaal te weerhouden van het tegenwerken van de Britten, maar dat zijn advies in de wind werd geslagen.⁴⁸ De ironie hiervan ontging de conservatieven ook niet helemaal; de *London Courant* schreef vlak voor het uitbreken van de oorlog nog: 'It would be laughable enough indeed to see the Dutch at war with England, and their stadtholder at the same time earnest and strong in the interest of England!'⁴⁹

De vereenzelviging van de Britse conservatieven met de positie van de stadhouder in de patriottenstrijd had vergaande gevolgen voor de wijze waarop de prins in de conservatieve kranten werd omschreven. Een positieve beeldvorming lijkt de voornaamste wijze te zijn geweest waarop zij hem verdedigden. Allereerst speelde zijn karakter hier een belangrijke rol in. Willem V werd neergezet als een vriendelijke, rechtschapen en gulle persoon; iemand tegen wie het vrijwel onmogelijk was om iets te hebben. Een mooi voorbeeld hiervan zijn enkele berichten waarin Willem voorkwam als mysterieuze gulle weldoener, die geld gaf aan onfortuinlijke patriotten, waarmee de prins 'gained him the friendship of many persons who were before his inveterate enemies'.⁵⁰

Daarnaast zou hij een zeer capabele leider zijn. De *Public Advertiser* omschreef hem in 1783 als '[...] so deeply skilled in the Science of Government; [...] so profoundly versed in the Knowledge of Mankind, [...] such splendid Talents as a Prince.'⁵¹ Dit strookte niet helemaal met zijn aarzelende en weinig doorslaggevende handelen, wat ook zeker werd opgemerkt.⁵² De conservatieve kranten omschreven dit echter als gematigdheid, waardoor het juist paste bij zijn goede aard. Zelfs eind 1787 konden conservatieve kranten het uitblijven van handelen door de prins nog op deze wijze verklaren: 'his moderation and temper have hitherto induced him to prefer lenity and patience to the adoption of any sanguinary measures.'⁵³

Tot slot zetten de conservatieve kranten de prins neer als iemand met pure intenties, die onpartijdig was en slechts het beste voor zijn land wilde. Zo waren zijn Britse sympathieën niet door eigenbelang gemotiveerd, hoewel het gemakkelijk zo geïnterpreteerd kon worden: 'although the Prince Stadtholder is nearly related to our sovereign, [...] he seems to take part with Britain merely from motives of love for his country.'⁵⁴

In zijn onderzoek naar de ontwikkeling van politieke retoriek bij verkiezingscampagnes in Groot-Brittannië en Amerika tussen 1790 en 1900, betoogt Andrew Robertson dat voor 1790 het

⁴⁸ *General Evening Post* (Londen) 15-01-1785, p.2.

⁴⁹ *London Courant* (Londen) 23-12-1780, p.2:

⁵⁰ *Public Advertiser* 04-11-1786, p.2.

⁵¹ *Ibidem* 08-01-1783, p.2.

⁵² *Whitehall E.P.* 18-08-1787, p.3.

⁵³ *The World* (Londen) 16-07-1787, p.2.

⁵⁴ *Morning Chronicle* (Londen) 12-07-1781, p.6.

neerzetten van de kandidaat als een deugdelijke persoon van onbesproken gedrag het belangrijkste onderdeel van een verkiezingscampagne was. Een goed karakter was veel belangrijker dan een goed beleid.⁵⁵ Robertson trekt geen concrete conclusies over het idee achter deze strategie, maar het lijkt te zijn geweest om de kandidaat te verheffen boven enige twijfel over zijn geschiktheid, onafhankelijkheid of betrouwbaarheid. Op precies deze wijze lijken de conservatieve kranten geprobeerd te hebben hun lezers een positief beeld van de stadhouder te geven, en hen daarmee naar een bepaalde mening over het conflict te leiden.

De Britse conservatieven hadden een erg moralistische visie op de situatie in de Republiek. Terwijl de stadhouder met een bijna engelachtige onschuld het goede in het conflict vertegenwoordigde, probeerden de patriotten hem zonder reden ten val te brengen en hun land in de afgrond te storten. Het hele verzet tegen de stadhouder maakten de conservatieven zo tot een groot onrecht, waarmee de patriotten duidelijk het kwade symboliseerden. Vanuit zijn karakter en handelen was de stadhouder namelijk boven elke twijfel verheven.

Op deze manier trokken de conservatieven het bestaansrecht van de patriotten in twijfel, en probeerden ze de politieke dimensie uit het conflict te halen. Er was in hun visie op de patriottenstrijd geen sprake van een situatie waarover verschillende meningen mogelijk waren. Het aanhangen van een andere mening plaatste diegene dan ook direct aan de 'slechte' zijde van het conflict. Zo is de conservatieve visie dus ook te karakteriseren als dogmatisch.

Het is goed te zien hoe de conservatieven inspeelden op de ambiguïteit van de persoonlijkheid en de positie van de stadhouder in de strijd in de Republiek. Zeker in de jaren 1780-1785, waarvan de Britten het grootste deel van de tijd in oorlog waren met de Republiek, was een positief beeld van de stadhouder, die in zekere zin toch het gezicht van de Republiek was, niet vanzelfsprekend. De conservatieve kranten kozen er echter voor zich heel sterk te associëren met de stadhouder en de orangisten, en de patriottenstrijd te interpreteren in het licht van hun eigen oorlog met Frankrijk en de Amerikanen.

Deze keuze was mijns inziens een uiting van de bedreiging die de Britse conservatieven ervoeren sinds 1776. Het was een tijd waarin de gevestigde orde van Groot-Brittannië onder vuur lag door het slechte verloop van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog. Politieke verdeeldheid en diplomatiek isolement maakten dat het idee heerste dat Groot-Brittannië in zeer slechte staat verkeerde. De positie van de stadhouder in de strijd in de Republiek werd door de Britse conservatieven dan ook geïnterpreteerd als een weerspiegeling van hun eigen situatie. De positieve conservatieve beeldvorming over Willem V moet gezien als een verdediging van de Britse conservatieve ideologie in een tijd waarin deze onder druk stond.

⁵⁵ A.W. Robertson, *The Language of Democracy: Political Rhetoric in the United States and Britain, 1790-1900* (Charlottesville 2005) 20-21.

Negatieve beeldvorming over de stadhouder tot 1785: de *Rockingham Whigs*

De periode 1780-1785 ligt net na het hoogtepunt van het hervormingsgezinde activisme dat door de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog werd veroorzaakt. Dit was zichtbaar in het debat over de stadhouder: hoewel er zeker tegenreacties waren op de conservatieve beeldvorming over de prins, was er geen sprake van continu debat. Van een breed gedragen beeldvorming zoals bij de conservatieven was geen sprake bij hun tegenstanders.

Gelukkig voor ons waren er nog wel kranten die wel politiek-ideologische invloeden lieten zien in hun berichtgeving over de stadhouder. Het gaat hierbij om oppositionele kranten zoals de *Bath Chronicle*, *General Advertiser and Morning Intelligencer*, *London Courant*, en de *Gazetteer and New Daily Advertiser*. Deze kranten hadden een duidelijke oppositionele inslag, en alle gebruikten op meerdere momenten tussen 1780 en 1785 de stadhouder in kritiek op de Britse regering. De *Gazetteer* lijkt hierin het meest fanatiek te zijn geweest. R.L. Haig bestudeerde voor 1953 in zijn dissertatie de *Gazetteer* tussen 1735 en 1797. Hij concludeerde dat de krant vanaf 1776, het begin van de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog, begon oppositionele geluiden voorrang te geven. Vanaf 1783, met het aantreden van een nieuwe redacteur, werd de krant definitief een spreekbuis van de hervormingsgezinde oppositie.⁵⁶

De oppositiepartij die de genoemde kranten aanhingen waren de *Rockingham Whigs*, waar ik in de inleiding al aan refereerde als de partij die de verbinding vormde tussen de politiek in Westminster en de radicale ideeën zoals deze in de jaren zeventig opkwamen. De *Rockingham Whigs* waren ontstaan in 1762, toen de originele *Whig Party* uiteen viel door de politieke onrust in de jaren 1760. De *Rockinghams* zagen zichzelf als de enige echte *Whigs*. Het feit dat zij niet (meer) aan de macht waren, weten zij aan zelfverrijking, intriges, achterkamertjespolitiek, en slechte koninklijke invloeden.⁵⁷ Hun belangrijkste doel was dan ook deze kwaden te bestrijden, wat volgens hen alleen zou gebeuren als zij weer aan de macht kwamen.⁵⁸

Vanaf 1762 stonden ze onder leiding van Charles Watson-Wentworth, de tweede markies van Rockingham, aan wie ze hun naam ontleenden. Na zijn overlijden in 1782 viel de groep uiteen, maar het grootste deel zou blijven samenwerken, onder leiding van de bekende oppositieleider Charles James Fox. Fox was al langer een prominent lid van deze groep. In zijn lange en controversiële politieke carrière van bijna vier decennia was hij een boegbeeld van de gematigd hervormingsgezinde *Whigs* binnen en buiten het parlement tot zijn overlijden in 1806.

⁵⁶ R.L. Haig, *The Gazetteer 1735-1797: A study in eighteenth century journalism* (Dissertatie Indiana University, Bloomington 1953) 258-9; 291-6.

⁵⁷ A.S. Foord, *His Majesty's Opposition 1714-1830* (Oxford 1964) 314-322.

⁵⁸ B. Hill, *The Early Parties and Politics in Britain, 1688-1832* (Houndmill 1996) 127.

Tijdens de politiek onrustige jaren 1782-1784 lukte het de hervormingsgezinde *Rockingham Whigs* om enkele maanden aan de macht te komen en hervormingen door te voeren die belangrijke misstanden aanpakten.⁵⁹ Na hun korte regeerperiode volgden echter meerdere decennia van onsuccesvolle oppositie voor Fox en zijn aanhangers. Toch waren er kranten die hen bleven steunen, en de *Gazetteer* was hier dus de voornaamste van.

De berichten over de stadhouder uit de *Gazetteer* en de andere oppositiekranten gebruikten steeds een typerende retoriek, die precies paste bij de kritiek die de *Rockinghams* hadden op de Britse regering. De Britse regering zou samen met de stadhouder en wisselende andere landen in geheime internationale complotten samenspannen tegen hun respectievelijke bevolkingen. Er zou sprake zijn van ‘a confederacy to seize on the liberties of Holland, and converting the Stadtholder into a despot’.⁶⁰ De *Rockinghams* namen het niet expliciet op voor de patriotten. Liever dan van ‘patriotten’ te spreken, streed volgens hen het gehele Nederlandse volk tegen een stadhouder om hun ‘liberties’ te beschermen.⁶¹ Frankrijk steunde de Nederlanders dan ook terecht volgens de *Rockinghams*: juist de stadhouder en de Britse regering wilden hun macht vergoten, en Frankrijk probeerde dit te belemmeren.

Er zijn overeenkomsten en verschillen aan te wijzen tussen de conservatieve en oppositionele redenties uit de jaren tot 1785. Zowel conservatieven als de *Rockingham Whigs* vereenzelvigden zich met een partij in de patriottenstrijd, en gebruikten de patriottenstrijd als casus om hun eigen ideologie te verdedigen. Wel lijken de *Rockinghams* het conflict veel minder te hebben aangegrepen als casus hiervoor dan de conservatieven. De conservatieve reactie was duurzamer en verscheen in veel kranten. De oppositiekranten lieten vooral periodiek kort en hevig van zich horen over de stadhouder. Daarna viel de negatieve berichtgeving over de stadhouder weer weg, met hoogstens af en toe een negatief bericht, en soms zelfs positieve berichtgeving over de stadhouder.

Het is uit mijn onderzoek niet duidelijk geworden wat precies de aanleidingen vormde voor deze uitbarstingen. Wel kan gezegd worden dat het wisselen tussen neutraal-positieve en sterk negatieve berichtgeving getuigt van opportunisme, het inspelen op de actualiteit, en een reactieve houding van de oppositiekranten ten aanzien van wat de conservatieven schreven. Dat de oppositiekranten zonder grote moeite van standpunt konden wisselen in een kort tijdsbestek, toont dat er voor hen een veel minder grote ideologische vereenzelviging met de patriottenstrijd plaatsvond dan in de conservatieve kranten.

In zowel de conservatieve als radicale kranten werden duidelijk twee zijden in het conflict onderscheiden, die zij verbonden aan wat in hun ogen goed of slecht was. Ook de *Rockinghams*

⁵⁹ Ibidem, 136-142.

⁶⁰ *Gazetteer and New Daily Advertiser* (Londen) 23-04-1784, p.2.

⁶¹ Ibidem 18-01-1780, p.2.

zagen hun eigen strijd weerspiegeld in de Republiek: '[...] if we once suffer Ministers to stand up against the rights of other nations, we may expect their next efforts will be at home.'⁶² Ook op de Britse eilanden vond een dus strijd plaats tussen een slechte overheid, en een volk dat zijn traditionele rechten en vrijheden wilde beschermen.

De basis van de conservatieve en hervormingsgezinde redematies was echter heel anders. De conservatieve kranten legden heel sterk de nadruk op de persoonlijkheid van de stadhouder. Ze gaven dit een grote rol in hun redematie waarom hij het goede vertegenwoordigde. In de oppositiekranen speelde de prins als persoon geen rol van betekenis in hun betoog. Zij benadrukten juist het onwettige van zijn 'strong inclination to *Kingly power*'.⁶³ Zo maakten zij er meer een juridische conflict van: wie er gelijk had in de strijd kon niet worden beredeneerd op basis van morele superioriteit, maar op basis van de wet.

In tegenstelling tot in de conservatieve visie, waren het niet de patriotten of Nederlanders die het conflict waren begonnen vanuit inherente slechtheid of Franse invloeden, maar was het de stadhouder die onterecht zijn macht wilde vergroten ten koste van de rechten en vrijheden van het volk. Dit paste bij de manier waarop de *Rockingham*-oppositie hun eigen strijd met de Britse regering en koning zagen. Zowel in de Republiek als in Groot-Brittannië zat er een corrupte machtsbeluste groep in het centrum van de macht, en in beide landen probeerde deze groep hun macht verder uit te breiden. Wellicht is dit ook de reden dat de stadhouder in de oppositiekranen geen invulling van zijn persoonlijkheid behoefte. Hij werd in het betoog van de *Rockinghams* automatisch in een bestaand beeld van een trotse, zelf-verrijkende, machtsbeluste elite met minachting voor hun bevolking geplaatst.

Door het Nederlandse volk tegenover de stadhouderlijke regering te zetten, schiepen de *Rockingham Whigs* een kloof tussen de regering en het volk van de Republiek, en daarmee in Groot-Brittannië. Hiermee lijken zij welhaast op een marxistisch klassenonderscheid in de samenleving aan te hebben gestuurd. In werkelijkheid bleven zij hier ver vandaan; Dickinson stelde dat de *Rockinghams* toch vooral de stem van de hervormingsgezinde welgestelden vertegenwoordigden.⁶⁴ Niet het volk, maar de volksvertegenwoordigers en de adel samen zouden de macht moeten hebben. Toch kan het gezegd worden dat zij een werkelijk andere ideologische basis van redeneren hadden dan de conservatieven. Er was dan ook zeker sprake van een ideologisch debat dat tot uiting kwam in de wijze waarop de hervormingsgezinde oppositiekranen over de stadhouder schreven.

⁶² Ibidem 23-04-1784, p.2.

⁶³ *London Courant* 23-12-1780, p.2.

⁶⁴ Dickinson, *Liberty and Property*, 229.

De tweede fase van het debat over de stadhouder, 1785-1787

James Harris, Brits ambassadeur en goede vriend van de stadhouder, vaardigde op 7 juli 1786 namens koning George een proclamatie uit aan de Staten-Generaal, die in Groot-Brittannië voor veel opschudding zou zorgen. Deze proclamatie bevatte de op het oog onschuldige zin, dat wat er met de stadhouder gebeurde de koning 'niet onaangedaan' liet.⁶⁵ In zijn correspondentie noemde Harris deze verdeckte uitspraak een 'public mark of countenance and support from England'.⁶⁶

Hoewel de Britse regering zeker belang had bij de uitkomst van het conflict in de Republiek, was het in 1786 geenszins haar bedoeling om in te grijpen in de Republiek. Tot de zomer van 1787 zou het kabinet van Pitt juist proberen om de banden met Frankrijk aan te halen, onder meer met een commercieel verdrag.⁶⁷ Britse steun aan de stadhouder bleef beperkt tot het verstrekken van enkele geheime leningen en diplomatieke inspanningen. In een tijd dat beleid grotendeels achter gesloten deuren werd gevormd, was het voor het publiek echter volslagen onduidelijk wat de proclamatie voor betekenis had. Veel kranten lijken de steunbetuiging te hebben opgevat als een hint dat Groot-Brittannië zich zou gaan mengen in de strijd in de Republiek.

De oplopende spanning in de patriottenstrijd zorgde na 1784 al voor een steeds intensievere berichtgeving erover in de Britse kranten, en dus ook over de stadhouder. De proclamatie zorgde echter voor het losbarsten van debat in de kranten vanaf de tweede helft van 1786. Terwijl er voorheen sprake was van een soort intrinsieke ideologische interesse in de patriottenstrijd bij beide politieke kampen in Groot-Brittannië ter verdediging van de eigen ideologische standpunten, ging de Britse discussie zich nu toespitsen op wat het conflict voor gevolgen had voor Groot-Brittannië. Hierbij stonden het beleid van de Britse overheid en de vraag hoe Britse belangen in deze kwestie het beste gediend konden worden centraal. Dit was een wezenlijk andere manier van kijken naar de strijd in de Republiek, die het Britse debat over de stadhouder grondig zou veranderen.

Niet alleen verviervoudigde het aantal artikelen over Willem V in de kranten na de proclamatie, maar ook maakte de discussie over hem een inhoudelijke verdieping door. Het ging bijvoorbeeld meer dan voorheen over de complexe constitutionele positie van de stadhouder in de Republiek. De onenigheid tussen orangisten en patriotten spitste zich grotendeels toe op hoe deze geïnterpreteerd moest worden. Het moet lastig zijn geweest voor de gemiddelde Brit om zich hierover een mening te kunnen vormen. Allerlei kranten deden echter hun best om hun lezers hierover te informeren, bijvoorbeeld door middel van uiteenzettingen of door passages te citeren uit boeken hierover.⁶⁸

⁶⁵ J.H. Harris, *Diaries and Correspondence of James Harris II* (Londen 1844) 208.

⁶⁶ *Ibidem*, 209.

⁶⁷ Black, *Debating Foreign Policy*, 124.

⁶⁸ E.g. *Whitehall E.P.* 07-08-1787, p.2.

In het debat dat in de Britse kranten in 1786 ontstond bleef de conservatieve opinie dominant; zij werd opnieuw breed uitgedragen, en lijkt veel steun te hebben gehad. Tegelijkertijd kwam er meer dan voorheen een radicaal tegengeluid op. Een mooi voorbeeld van de discussie die ontstond, wordt gevormd door een debat tussen lezers van de *Morning Chronicle* tussen juli en oktober 1787, gevoerd door middel van ingezonden brieven. Een aantal schrijvers, onder aanvoering van iemand onder het pseudoniem *Philoctetes*, betoogde tegen Britse deelname, buitenlandse bemoeienis én de stadhouder. Een handvol andere schrijvers, onder pseudoniemen als *A Friend of the Oppressed*, *Philpot* en *Derisor*, verdedigde juist de stadhouder en het Britse recht om in te grijpen. Dit debat zal ik als casus gebruiken om de verschillende denkwijzen in het debat in deze periode te laten zien.

Voor de conservatieve schrijvers bleef het idee dat het steunen van de stadhouder gelijk zou staan aan het tegenwerken van Frankrijk aan de basis van hun denken staan. Zodoende steunden zij Britse interventie in de Republiek ten gunste van de stadhouder. De argumenten die zij gebruikten waren niet nieuw, maar werden in andere verhoudingen gebruikt dan voorheen. De conservatieve kranten gingen minder over de stadhouder zelf en zijn persoonlijkheid schrijven. Belangrijker werd zijn gelijk in het conflict. Hierbij droegen de conservatieven zijn onschuld aan, en het onrecht van de patriotse handelingen tegen de prins. Hierdoor kreeg vooral een passieve, symbolische rol in de conservatieve versie van de patriottenstrijd die nu ontstond.

Anderzijds kwam meer nadruk te liggen op Willems connectie met Groot-Brittannië. De vereenzelviging van de conservatieven met de positie van de stadhouder werd nu zo groot, dat Groot-Brittannië daardoor in zekere zin de rol van actor van de stadhouder overnam. Volgens *A Friend of the Oppressed* had Groot-Brittannië niet alleen het recht, maar de plicht om in te grijpen. Dit vanwege de bloedverwantschap tussen de stadhouder en het Britse koningshuis, uit dankbaarheid omdat Willem alles zou hebben opgeofferd voor de Britse zaak, en misschien nog wel belangrijker: 'for the sake of her [Groot-Brittanniës] own interest'.⁶⁹

Dit laatste is wat mijns inziens deze verandering in de conservatieve beeldvorming over de prins veroorzaakte. Ik heb betoogd dat de conservatieven voorheen parallellen trokken tussen hun eigen situatie en die van de stadhouder om zichzelf te verdedigen, maar de patriottenstrijd wel iets bleef waar zij zelf buiten stonden. Nu het debat zich ging toespitsen op Britse belangen en een mogelijke Britse deelname, werd het doel van de conservatieven om hun visie op de belangen die Groot-Brittannië erbij had om de Republiek uit Franse handen te houden te propageren, en bijbehorend overheidsbeleid te rechtvaardigen.

⁶⁹ *Morning Chronicle* 28-07-1787, p.2.

De stadhouder was volgens de conservatieven de sleutel tot het veiligstellen van de Republiek voor Groot-Brittannië. Vanuit dit idee lijken de conservatieven dan ook op een zo ruim mogelijke constitutionele invulling van het stadhouderschap te hebben ingezet. Zij kwamen nu voor het eerst met concrete uitspraken over de constitutionele positie van de prins. Zo zou de erfelijkheid van het stadhouderlijk ambt aantonen dat de soevereiniteit van de Republiek bij de prins lag, of op zijn minst dat het stadhouderschap onvervreemdbaar in de Oranjedynastie gevestigd was, aldus *A Friend of the Oppressed* en *Philpot*.⁷⁰ Het doel achter de beeldvorming over de prins beïnvloedde dus waar de conservatieven in hun beeld van hem de nadruk legden, zonder dat zij met werkelijk nieuwe argumenten kwamen.

Hoewel de conservatieve standpunten licht veranderden, verdedigden zij deze niet anders dan voorheen. Deze conservatieve schrijvers waren niet bereid om inhoudelijk over hun standpunten in discussie te gaan. In plaats van op de kritiek van *Philoctetes* in te gaan, beschuldigden alle conservatieve briefschrijvers hem er wel een keer van Franse ideeën aan te hangen, door de Fransen betaald te worden, of een landverrader te zijn.⁷¹ Het indelen van de wereld in goed en slecht en Brits en Frans bleef dus een essentieel onderdeel van de conservatieve denkwijze. Dit gebruikten zij dus ook niet alleen in hun visie op de patriottenstrijd, maar ook als wapen in het politiek-ideologisch debat met de hervormingsgezinden.

Als we kijken naar de tegenstanders van de conservatieven in dit debat valt het op dat er veel meer tegenstemmen te horen waren dan in de vorige periode. Daarnaast lijken zij zich ook ideologisch verder ontwikkeld te hebben sinds 1784: zoals ik zal betogen konden zij daadwerkelijk radicaal genoemd worden. Terwijl *Philoctetes* en de andere schrijvers deze radicale mening het meest uitgebreid verkondigden, lijken hun denkbeelden aan de basis van veel van de negatieve reacties in de Britse kranten te hebben gelegen.

Uiteraard was *Philoctetes* geen voorstander van Brits ingrijpen in de Republiek. Hij vroeg: '[Where] is the reason and justice of the interposition of the Kings of England and Prussia in this domestick business?'⁷² Er was vanuit zijn visie op de relatie tussen stadhouder en Staten-Generaal sprake van een endemisch conflict. De Republiek was een onafhankelijke staat; een oplossing in de vorm van buitenlandse bemoeienis zou haar onafhankelijkheid aantasten. Franse interventie zou echter juist wel toegestaan zijn, omdat Frankrijk door de Staten-Generaal om bemiddeling was gevraagd. *Philoctetes* beredeneerde dus vanuit wat in zijn ogen de staatsrechtelijke positie van de Staten-Generaal was of zou moeten zijn.

⁷⁰ Idem; ibidem 25-08-1787, p.1-2.

⁷¹ Ibidem 28-07-1787, p.2; 25-08-1787, p.1-2; 11-10-1787, p.2.

⁷² Ibidem 18-07-1787 p.1.

Philoctetes betoogde dan ook dat de stadhouder geen soeverein was, maar slechts een ambtenaar. Zijn verzet tegen de pogingen van de patriotten in de Staten-Generaal om zijn macht in te perken waren dan ook 'an act of rebellion against the State'.⁷³ Niet de patriotten of de Staten-Generaal, maar de stadhouder en de orangisten waren in opstand gekomen tegen hun soeverein. Het stadhouderlijk ambt was ooit gecreëerd door de Staten-Generaal, en zodoende hadden zij ook het recht dit ambt aan te passen of op te heffen. Hij ging ook in op de constitutionele argumenten van zijn conservatieve tegenstanders, en duidde hierin tegenstellingen en irrationele elementen. Het leidende principe was voor hem logica; hij noemde de zaak 'as clear as any mathematical demonstration'.⁷⁴

Philoctetes voegde hier echter aan toe, dat als zou blijken dat de stadhouder volgens de constitutie van de Republiek toch soeverein was, en hij niet kon worden afgezet door de Staten-Generaal, dit een misstand was.⁷⁵ Het was irrelevant wat de stadhouder had gedaan, wie de aanzet tot het conflict had gegeven, of hoe de situatie voorheen was geweest. De Staten-Generaal had als soevereine volksvertegenwoordiging het fundamentele recht om wijzigingen aan te brengen in het staatsbestel van de Republiek.

Hoewel de redenering van Philoctetes in wezen dezelfde standpunten behelsde als die van de *Rockingham Whigs*, beargumenteerde hij ze op een andere wijze. Beide maakten vooral gebruik van constitutionele kritiek op de stadhouder, en schreven weinig over zijn persoonlijkheid. De nadruk lag bij de *Rockinghams* echter sterk op de stadhouder die zijn macht probeerde te vergroten ten koste van de rechten en vrijheden van de Nederlanders. Willem was hierbij degene die met zijn anticonstitutionele handelen de crisis had veroorzaakt, en de patriotten verdedigden zich slechts. Het uitgangspunt van Philoctetes was niet de oude of bestaande politieke situatie, of traditie, maar het idee dat een volk een fundamenteel recht op zelfbeschikking en soevereiniteit had.

Dit is exact het principe dat Dickinson in *Liberty and Property* aanwees als verschil tussen traditionele oppositie-eisen en echte radicale ideeën zoals die in de jaren negentig op zouden komen. Niet langer lag hierin de nadruk op tradities, of 'vrijheden en rechten' die in een (veelal mythisch) verleden aan het Britse volk toe hadden behoord. De radicalen gebruikten juist nieuwe concepten, zoals universaliteit en utilitarianisme, als paradigma van waaruit zij voor politieke hervormingen betoogden.⁷⁶

Dit zet vraagtekens bij de traditionele periodisering van de opkomst van het Britse radicalisme, zoals deze door Dickinson en vele anderen wordt gehanteerd. De nadruk ligt hierin heel

⁷³ Ibidem 23-08-1787, p.2.

⁷⁴ Ibidem 23-08-1787, p.1.

⁷⁵ Ibidem 01-08-1787, p.2.

⁷⁶ Dickinson, *Liberty and Property*, 240-1.

sterk op de jaren negentig als een heel nieuw begin. Het loslaten van de traditionele oppositie-eisen, wat Philoctetes en zijn medestanders dus deden, plaatst Dickinson pas na de Franse Revolutie. De radicale beeldvorming over de stadhouder suggereert nu juist dat belangrijke elementen, die als vitaal onderdeel van het radicalisme uit de jaren negentig worden gezien, in de tweede helft van de jaren tachtig reeds in het politiek-ideologisch debat in Groot-Brittannië aanwezig waren.

Doordat de strijd in de Republiek na 1786 een stuk dichterbij kwam voor de Britten, werd het debat feller, werden argumentaties en denkbeelden verder uitgebouwd, en vond er meer direct debat plaats tussen de conservatieven en radicalen. De tegenstelling tussen hun ideologieën is nu dan ook duidelijker aan te wijzen. Het was een debat tussen moraal en logica: de conservatieven betoogden een uitzonderingspositie voor zichzelf, terwijl de radicalen vanuit het idee redeneerden dat er universele principes golden voor iedereen. De posities die beide zijden innamen in het debat met elkaar waren dus incompatibel, omdat ze vanuit verschillende paradigma's tegen de stadhouder aankeken. Het zou deze tegenstelling zijn die er voor zorgde dat zij elkaar niet tegemoet konden komen, en dit zal steeds terugkeren in de verschillende beelden van de stadhouder in de jaren hierna.

Conclusie

De titel van dit hoofdstuk, Janus, verwijst naar de naam van de Romeinse godheid met de twee gezichten. In het Britse politiek-ideologische debat had Willem V namelijk ook twee gezichten. De Vierde Engelse Oorlog en de patriottenstrijd zorgden ervoor dat er tussen 1780 en 1787 in de Britse pers twee verschillende beelden van de stadhouder ontstonden, die beide een tegenstelling schiepen tussen de stadhouder en de orangisten enerzijds, en de patriotten of Nederlanders anderzijds. Deze tegenstelling accepteerden beide zijden van het debat, maar zij vulden haar op tegengestelde manieren in.

Aan de basis van de conservatieve interpretatie van de patriottenstrijd lag het Brits-Franse vijandbeeld. De Nederlanders en patriotten werden bij de Fransen neergezet, terwijl de conservatieven zichzelf associeerden met de stadhouder en de orangisten. Op dogmatische wijze gebruikten de conservatieven een moralistische visie op de Britse identiteit om alle tegenstanders van de stadhouder en zichzelf neer te zetten als verraders, slecht of niet-Brits. Zijzelf en de stadhouder vertegenwoordigden daarom in hun ogen het goede.

De conservatieve beeldvorming over de prins vóór 1785 is te kenmerken als sterk geïdealiseerd. De stadhouder zou een formidabele leider en een buitengewoon goede persoon zijn. Door zijn kwaliteiten als vorst en mens boven enige twijfel te verheffen, haalden de conservatieven de basis van het conflict in de Republiek onderuit. Volgens hen vielen de patriotten zonder enige

reden de onschuldige stadhouder aan. In een tijd dat de Britse conservatieven zichzelf bedreigd zagen op allerlei manieren, was het doel van dit beeld van de stadhouder vooral het verdedigen van zichzelf. Wanneer de conservatieve kranten schreven dat de stadhouder gelijk had of de 'juiste' partij was, impliceerden zij dat dit ook voor Groot-Brittannië gold in zijn conflicten, en voor henzelf in het Britse politiek-ideologische debat. De patriottenstrijd diende voor hen dan ook vooral als casus om hun ideologie mee te poneren en te verdedigen.

Heel anders was dit in de jaren 1785-1787. Vanaf het moment dat het erop leek dat de Britse overheid een kant zou kiezen in de patriottenstrijd, veranderde de nadruk in de conservatieve beeldvorming over de stadhouder. Men ging minder over hem als persoon, en meer over hem als symbool schrijven. Zijn band met Groot-Brittannië, zijn gelijk, en de Britse belangen bij zijn overwinning kwamen meer op de voorgrond te staan. Ook gingen de conservatieve kranten schrijven over zijn constitutionele positie, wat zij voorheen niet hadden gedaan. Hierbij zetten zij in op een zo breed mogelijke invulling hiervan. In de jaren 1785-1787 was het doel van de conservatieve beeldvorming niet langer het verdedigen van zichzelf, maar het verdedigen van een (mogelijk) overheidsbeleid.

De conservatieve beeldvorming domineerde tussen 1780 en 1787 het debat over de stadhouder, maar dat betekende niet dat er geen tegengeluiden waren. De hervormingsgezinde *Rockingham Whigs* en de radicalen redeneerden beide vanuit hun eigen positie als tegenstanders van een regering met wie ze in gevecht waren, en identificeerden zich daarom met de Nederlanders, en juist niet met de stadhouder. De *Rockingham Whigs* probeerden de Britse regering zwart te maken door ze in complottheorieën te plaatsen, waarbij de Britse overheid samen met de stadhouder als vijand tegenover de Nederlandse en Britse bevolkingen stonden. Ook zij gebruikten de patriottenstrijd als casus om hun eigen ideologische positie in het Britse debat te poneren, maar zoals hun opportune wisselingen van standpunt toonden, veel minder dan de conservatieven.

In de tweede fase van het debat lijken de radicalen de transitie naar het radicalisme dat met de jaren negentig wordt geassocieerd reeds te hebben gemaakt. Bepaalde onderdelen van de radicale argumentatie bleven hetzelfde; zo gebruikten Philoctetes en zijn medestanders ook na 1785 geen negatieve beeldvorming over de persoonlijkheid van de stadhouder, en vielen ze de stadhouder vooral constitutioneel aan. Hun argumenten waren echter verder ontwikkeld niet langer waren de traditionele oppositie-eisen de basis van de redentatie tegen de stadhouder, maar de nadruk lag nu op een zeker zelfbeschikkingsrecht en universalisme. Hiermee roept dit twijfels op over de datering die veelal aan de opkomst van het radicalisme wordt gegeven.

Hoofdstuk 2: Radicalisme en loyalisme, 1788-1794

In maart 1788 legden Brits ambassadeur James Harris en stadhouder Willem V officiële bezoeken aan elkaar af in Den Haag. De wijze waarop een correspondent de gelegenheid beschreef in een Britse krant, sprak erg tot de verbeelding:

Last Friday Sir James Harris paid his visit of ceremony, as ambassador [...] to the Prince Stadtholder, in great state. [...] His Serene Highness returned the visit the next day in the greatest state amidst the acclamations of a vast concourse of people, and girls, ornamented with orange ribbons, strewing flowers, and making the air ring with the cry of *Long live the Prince of Orange and the King of England!*⁷⁷

De uitbundige sfeer die de stad hing en het enthousiasme waarmee de band tussen de Republiek en Groot-Brittannië gevierd werd door het Haagse volk roepen een utopisch beeld op van Brits-Nederlandse verhoudingen. Nog geen half jaar eerder was deze scène onvoorstelbaar geweest. Begin september 1787 stonden in de Republiek patriotten en orangisten nog tegenover elkaar. De stadhouder had geen voet in Den Haag gezet sinds de patriotten hem in 1785 het gezag over het Haagse garnizoen hadden ontnomen. Pruisische en Franse legers stonden langs de Nederlandse grenzen, klaar om in te grijpen als de ander een poging zou wagen om een van de strijdende partijen te steunen.

De ernstige financiële problemen waar Frankrijk mee te maken kreeg in 1787, dwongen het de steun aan de patriotten op te zeggen en zich terug te trekken. Hiermee kwam de patstelling tot een einde, en niet veel later vielen Pruisische troepen de Republiek binnen. Binnen een maand waren de patriotten overal verslagen en was de Oranjerestauratie een feit. De macht van de stadhouder werd hersteld, versterkt door een zuivering van het overheidsapparaat. Veel patriotten ontvluchtten de Republiek naar omliggende landen.

De rol van Groot-Brittannië in het conflict was lang minimaal gebleven. Op het laatste moment besloot het Britse kabinet zich echter toch nog bij Pruisen aan te sluiten, en zich openlijk voor de stadhouder uit te spreken. Haastig zonden zij diplomaten met waarschuwendes missives naar Parijs, en werd een vloot van drieëntwintig schepen uitgerust om hun woorden kracht bij te zetten, hoewel dit als bedreiging niet veel voorstelde.⁷⁸ Ondanks deze kanttekeningen bij de Britse bijdrage, kwam de uitkomst van de patriottenstrijd neer op een zege van Pruisische en Britse invloeden in de Republiek.

⁷⁷ *London Chronicle* (Londen) 25-03-1788, p.3.

⁷⁸ Mori, *Britain in the Age*, 187.

Deze overwinning werd kracht bijgezet met een alliantie tussen Pruisen, Groot-Brittannië en de Republiek. Hoewel de Britse regering zelf geen expliciete uitspraken had gedaan over wat volgens haar de positie van de stadhouder in de regering van de Republiek was of zou moeten zijn, sprak het verdrag boekdelen. Het werd gesloten met de Staten-Generaal, die hiermee als soevereinen werden aangeduid, maar de ondertekenaars garandeerden de positie van de stadhouder in de regering van de Republiek met speciale artikelen.⁷⁹ Het was duidelijk dat de Restauratie nieuwe machtsverhoudingen binnen de Republiek zou inhouden, goedschiks of kwaadschiks.

De Oranjerestauratie was voor de regering van Pitt ook een binnenlandse overwinning. Na jaren van diplomatiek isolement sinds de Amerikaanse Revolutie, keerde Groot-Brittannië terug op het wereldtoneel met een sterke bondgenoot, Pruisen. De Republiek zat stevig in de Brits-Pruisische invloedssfeer. De conservatieve kranten zetten de bescheiden bijdrage van de Britten neer als een heldhaftig Brits optreden tegen de Fransen. In de woorden van *The World*: 'England was prepared, and ready at a moment's notice, to ride triumphantly on the ocean, [...] with the mighty strength and united spirit of [the] Britons'.⁸⁰

Pitt ontving dan ook van alle kanten loftuitingen. Vriend en vijand prezen het optreden van zijn regering: 'the energy and vigour manifested by Government at the present important crisis, do [the] Administration the highest honour'.⁸¹ In het Lagerhuis gaf zelfs oppositieleider Fox toe dat het handelen van het kabinet in deze zaak 'wise and vigorous, laudable and effectual' was geweest.⁸² De Restauratie gold dus tevens als een kleine overwinning van de Britse regering en conservatieven op hun politiek-ideologische tegenstanders. Het was in deze sfeer dat de idyllisch aandoende passage van het begin van dit hoofdstuk in de Britse kranten verscheen. De rust leek wedergekeerd, en Groot-Brittannië was sterker uit de strijd gekomen.

Toch zou de periode 1788-1794 niet de boeken in gaan als een van vrede en nationale eenheid. De aanvankelijke blijdschap met het bondgenootschap zou al snel omslaan. De territoriale ambities van Pruisen pasten niet goed bij die van Groot-Brittannië, dat vooral streefde naar het behoud van de status quo in Europa.⁸³ Ook zorgde het bondgenootschap ervoor dat de Britten ongewenst bij diverse internationale crises betrokken zouden raken, zoals de Brabantse Omwentelingen (1789-90)⁸⁴ en de Scheldecrisis (1792).⁸⁵ De Britse regering, de bondgenoten, en de

⁷⁹ Van Meerkerk, *Willem en Wilhelmina*, 134; T.C. Hansard, *Cobbett's Parliamentary History* vol.27 (Londen 1816) 554, art. 3.

⁸⁰ *The World* 08-10-1787, p.6.

⁸¹ *Morning Chronicle* 26-09-1787, p.2.

⁸² Hansard, *Parliamentary History* 27, 770.

⁸³ Mori, *Britain in the Age*, 189.

⁸⁴ Een opstand van de inwoners van de Oostenrijkse Nederlanden tegen keizer Jozef II in 1789-90, nadat hij had geprobeerd het bestuur van deze gebieden grondig te hervormen in zijn voordeel.

alliantie kwamen zo onder toenemende druk te staan om te presteren. Uiteindelijk zorgde het uitbreken van de oorlog van de eerste alliantie tegen revolutionair Frankrijk in heel Europa voor opschudding.

Zoals ik in de inleiding aankondigde, zou de Franse Revolutie van 1789 het begin zijn van een nieuwe periode van felle ideologische strijd in Groot-Brittannië. Conservatieven en radicalen zouden lijnrecht tegenover elkaar komen te staan. Veel Britten ontvingen de revolutie met enthousiasme. Britse hervormingsgezinden zagen de Revolutie als een positief voorbeeld van hoe politieke revoluties konden verlopen, en als een stimulans voor hernieuwde activiteit. Ook maakte de Revolutie vele anderen enthousiast voor politieke hervormingen. De gevestigde orde en de conservatieven zagen met lede ogen het succes van de radicale denkbeelden aan. In 1793 zou het tij echter voor hen keren, toen het loyalisme opkwam in de Britse samenleving naar aanleiding van het uitbreken van de oorlog met Frankrijk. Het zou een keerpunt zijn voor de ideologische strijd van de jaren negentig.

De beeldvorming over Willem V liet in de jaren 1788-1794 heel mooi de invloeden zien van de opkomst van zowel het radicalisme als het loyalisme. Daarom zal ik deze periode in twee delen behandelen. In het eerste deel zal ik ingaan op het beeld dat de Britse radicalen van de stadhouder schetsten in hun kranten, tussen 1788 en 1792. In het tweede deel zal ik vervolgens beschrijven hoe de opkomst van het loyalisme in 1793 een nieuwe wending bracht voor zowel het politiek-ideologische debat als de beeldvorming over de prins. Het hoofdstuk eindigt in de tweede helft van 1794, toen de Fransen en de geallieerden tegenover elkaar stonden in de Oostenrijkse Nederlanden.

De heropleving van het radicalisme, 1788-1792

Zoals ik in de inleiding van dit hoofdstuk schreef, ontving het Britse publiek de Restauratie van 1787 over het algemeen positief. Er waren wel wat kritische geluiden; regelmatig werden er zorgen geuit over de richting die de stadhouder met de Republiek op zou gaan na de Restauratie. Eind 1787 meldde de *Public Advertiser* al dat 'Few Gazettes now arrive which do not contain some accession to the power of the Stadtholder, or some short step, or hasty stride towards monarchy [...]'.⁸⁵ Deze berichten verschenen echter niet in het kader van het Britse politiek-ideologische debat. Daarbij werden dit soort kritische berichten in 1788 en 1789 nog overstemd door berichten die meldden hoe blij de Nederlandse bevolking wel niet was met de terugkeer van hun stadhouder.

De opkomst van het radicalisme werd rond 1789 zichtbaar in de Britse pers. Niet alleen werden er toen nieuwe kranten opgericht met een radicale inslag, maar ook gingen sommige

⁸⁵ Frankrijk eiste in november 1792 de opheffing van de Nederlandse blokkade van de Schelde om zo de druk op de alliantie tussen Groot-Brittannië en de Republiek op te voeren.

⁸⁶ *Public Advertiser* 20-11-1787, p.2.

bestaande kranten over tot het radicalisme. In de kranten die ik voor dit onderzoek heb onderzocht, zijn vooral voorbeelden van de laatste soort te vinden, zoals de *Morning Post*, de *Morning Chronicle* en de *General Evening Post*. Het valt op dat niet alleen kranten die eerder tot de oppositie hadden behoord, maar ook neutrale en conservatieve kranten de overstap maakten.

Parallel aan deze ontwikkeling liep vanaf 1790 het totale aantal krantenartikelen dat over de stadhouder werd geschreven terug. Nu de situatie in de Republiek bekoeld was, was het geen actuele kwestie meer. Er was echter sprake van een onevenwichtigheid binnen de berichtgeving over de prins die overbleef. Terwijl de conservatieve kranten steeds minder positief schreven over de stadhouder, gingen de radicale kranten juist steeds meer negatief over hem schrijven. Dit was geen toevallige samenloop van omstandigheden. Ik zal betogen dat deze ontwikkeling in de berichtgeving over de prins samenhangt met de opkomst van het radicalisme.

De radicale beeldvorming over Willem V bestond uit twee soorten berichtgeving. Enerzijds was er sprake van subjectieve berichten waarin op directe wijze een standpunt over de prins werd geponeerd en verdedigd. Dit type berichten zagen we ook veel tijdens de patriottenopstand. Anderzijds maakten de radicale kranten ook veel gebruik van wat ik indirecte beeldvorming zou willen noemen. De radicale kranten lijken ervoor te hebben gekozen om negatieve berichten over de situatie in de Republiek voorrang te geven op positieve. Hoe dit werkte, wordt duidelijk uit een vergelijking tussen de berichtgeving over de Republiek in de conservatieve en radicale kranten.

In 1791 vond een dubbelhuwelijk plaats tussen de hertog van York, tweede zoon van koning George III, de oudste zoon van de stadhouder, erfprins Willem, en twee Pruisische prinsessen. Sommige regeringsgezinde kranten schreven met enthousiasme over de huwelijksperikelen, en grepen de gelegenheid aan om de alliantie positief neer te zetten. Zo schreef de *Public Advertiser*: 'The alliance between this Country, Holland and Prussia, from which we have already experienced much benefit, is about to be considerably strengthened by intermarriage, which cannot fail of giving pleasure to every Englishman'.⁸⁷ Radicale kranten hielden het daarentegen veelal bij korte, neutrale berichten.

Toen enkele maanden later de erfprins en zijn echtgenote ter gelegenheid van hun huwelijk diverse toelages van de Staten van Holland ontvingen, was het juist andersom. De radicale kranten schreven uitgebreid hierover, en conservatieve kranten niet. De *Morning Post* vermeldde alle toeslagen en de bijbehorende bedragen. De krant meldde sarcastisch dat de Staten van Holland de toelages 'with very ready *gallantry*' hadden toegekend, waarmee zij de vrijwilligheid van de Staten in het toekennen van deze toelages in twijfel trok.⁸⁸ Door op deze wijze negatieve berichten meer

⁸⁷ Ibidem 15-08-1791, p.7.

⁸⁸ *Morning Post* (Londen) 05-12-1791, p.3.

ruimte te geven, stuurden de radicale kranten in hun berichtgeving over de Republiek aan op een negatief beeld van de situatie aldaar.

Er was in de radicale een reguliere aanvoer van berichten die spraken van misstanden van het stadhouderlijke regime. In 1792 zou de stadhouder bijvoorbeeld grote hoeveelheden middelen van de staat hebben gestuurd aan de coalitie die tegen Frankrijk was gevormd, in weerwil van de beslissing van de Staten-Generaal om zich hier niet bij aan te sluiten. Naast voedsel en ammunitie stuurde de stadhouder ook geld: 'The sums [...] are enormous: according to reports [...] no less than 100.000 florins this week.'⁸⁹ Zijn vrouw, prinses Wilhelmina van Pruisen, zou in hetzelfde jaar bij huwelijksonderhandelingen voor haar tweede zoon Frederik het exorbitante bedrag van 10.000 dukaten aan cadeaus hebben vergeven.⁹⁰

Deze gevallen van machtsmisbruik en decadentie waren des te bedenkelijker gezien de staat waar de Republiek volgens deze kranten sinds de Restauratie in verkeerde. De *General Evening Post* meldde in 1791: 'The Dutch trade is rapidly declining, commercial houses are shutting up [...] since the invasion of 1787, it is evident that the Dutch have lost both opulence and freedom.'⁹¹ De radicalen legden een direct verband tussen het machtsherstel van de prins en de achteruitgang van de Republiek sindsdien.

Het was dan ook niet vreemd dat de verdeeldheid in de Republiek en verzet tegen de stadhouder weer helemaal zouden zijn teruggekeerd. De tegenstanders van de prins zouden zeer talrijk zijn: 'we doubt very much whether the Government of the Stadtholder is sufficiently strong to resist them'.⁹² Sommige kranten meldden zelfs dat de Republiek weer op de rand van een burgeroorlog stond. De Oranjes zouden voor de zekerheid een schip klaar hebben liggen om mee te kunnen vluchten.⁹³ Deze berichten toonden de grote onvrede van het Nederlandse volk met de stadhouder, en de zwakte van zijn regering.

Volgens de geruchten was Willem zelfs binnen zijn eigen kringen de controle verloren; verschillende facties zouden aan zijn hof vechten om de macht.⁹⁴ Prinses Wilhelmina speelde hierin een belangrijke rol. Tussen 1790 en 1792 waren er meermaals wilde geruchten waarin Wilhelmina zelfstandig in de Nederlandse politiek optrad, vooral in de context van de Brabantse Omwentelingen. Als aanvoerder van de 'Pruisische partij' zou ze de belangen van haar broer, de koning van Pruisen, vertegenwoordigen. De *General Evening Post* meldde in 1790 dat Wilhelmina onaangekondigd een vergadering van de Staten-Generaal zou zijn binnengevallen, om ten overstaan

⁸⁹ *General E.P.* 30-08-1792, p.1.

⁹⁰ *Diary or Woodfall's Register* (Londen) 20-06-1792, p.3.

⁹¹ *Ibidem* 17-02-1791, p.3.

⁹² *Evening Mail* (Londen) 23-11-1792, p.4.

⁹³ *Lloyd's Evening Post* (Londen) 26-11-1792, p.1.

⁹⁴ *Star and Evening Advertiser* (Londen) 17-04-1792, p.2.

van de verbaasde afgevaardigden te pleiten voor gecoördineerde Pruisisch-Nederlandse militaire hulp aan de Belgische opstandelingen in hun verzet tegen de keizer. De krant benadrukte dat zij dit deed zonder 'the Stadtholder's consent, and even without consulting him'.⁹⁵ Dit soort berichten schetsten een beeld van de stadhouder als een incapabele leider, die zelfs in zijn huwelijk niet de broek aan had.

De reden dat we ervan mogen uitgaan dat er een bewuste politieke agenda achter deze negatieve berichtgeving zat, is dat de radicalen dit beeld van de Republiek en de stadhouder ook gebruikten in het politiek-ideologische debat met de conservatieven en de Britse regering. Vanuit het idee dat de Restauratie slecht had uitpakkt voor de Republiek, en niet kon rekenen op de steun van de Nederlandse bevolking, was het eenvoudig om de Britse regering, haar beleid, en de ideologie waar dit op gebaseerd was aan te vallen.

Iemand onder het pseudoniem *Honestus* schreef in oktober 1790 een serie brieven aan de radicale krant *Argus*. Hij had scherpe kritiek op de alliantie met Pruisen en de Republiek. Met name de manier waarop de Britse regering was omgesprongen met de Nederlanders sinds 1780 was volgens hem schandelijk: 'between the BAYONETS of Prussia, and the MONEY of England, the Dutch were first plundered of their property by the English, and next of their liberty by the co-operation of Prussia and England!!!' Wie na dit alles nog kon denken dat de Nederlanders met enthousiasme zouden vechten voor de Britten 'must of all men be the most stupid.'⁹⁶ De radicalen benadrukten voortdurend dat het Britse buitenlandse beleid was gebaseerd op het uitbuiten van het Nederlandse volk voor Britse en Pruisische belangen. De Nederlanders waren slachtoffers geworden van de ambities van de Britse regering. Hiermee was de Restauratie een voorbeeld van de morele verwerpelijkheid van de motieven en het handelen van de Britse overheid.

Zoals eerder ook al het geval was, lag het idee van een zeker zelfbeschikkingsrecht aan de basis van de radicale zienswijze. De stadhouder heerste 'not by the free will of the nation, but by the *Guarantee of connections formed upon the Continent*', aldus een 'correspondent uit Brussel'. Zoals dat voorheen ook het geval was, identificeerden de radicalen zichzelf met de Nederlandse bevolking, in de zin dat zij in de Nederlandse strijd tegen de stadhouder hun eigen strijd tegen de Britse overheid en elite weerspiegeld zagen. Heel direct verbond de 'correspondent uit Brussel' de situaties aan elkaar door de Restauratie hypothetisch om te draaien: '[Would] our nation suffer that Dutch fleets with Prussian and Hanoverian armies on board, should define the extent of royal Prerogative? Certainly never.'⁹⁷ De Restauratie was niet alleen moreel gezien afkeurenswaardig, maar ook een

⁹⁵ *General E.P.* 09-02-1790, p.4.

⁹⁶ *Argus* (Londen) 25-10-1790, p.4.

⁹⁷ *Evening Mail* 09-09-1791, p.3.

voorbeeld van hoe het kon uitpakken voor een volk als hun strijd om dat zelfbeschikkingsrecht in hun nadeel beslist werd.

Iets dat al deze brieven overeenkomstig hadden, was de context waarin ze verschenen: de discussie over een mogelijke oorlog met Frankrijk. De eerder genoemde 'correspondent uit Brussel' ageerde in zijn brief tegen de alliantie die in Europa tegen Frankrijk werd gevormd, op een wijze die doet denken aan de complottheorieën uit het vorige hoofdstuk. Deze 'family alliances' hadden niet het recht om de interne aangelegenheden van andere landen te bepalen. Toen oorlog in november 1792 daadwerkelijk op uitbreken stond, protesteerde ene *Nestor* in een ingezonden brief tegen dit product van 'the private connection of the King of Prussia, the Stadtholder, and the king of Great Britain'.⁹⁸

Het lijkt er dus op dat de radicale kranten in hun gebruik van de Restauratie als argument tegen de Britse regering niet alleen het Nederlandse, maar wellicht vooral het Franse zelfbeschikkingsrecht verdedigden. Emma Macleod bevestigt in een van haar werken dat verzet tegen een mogelijke oorlog met Frankrijk inderdaad een erg belangrijk thema was voor zowel gematigde hervormingsgezinden in het parlement, zoals Fox, als voor de 'gewone' radicalen, vanwege hun sympathie voor de Franse Revolutie.⁹⁹

Inderdaad vinden we ook in de parlementaire debatten een geval waarin een parlementariër zich tegen een oorlog met Frankrijk uitsprak, met gebruik van een negatief beeld van de Restauratie. William Petty, tweede graaf van Shelburne, was een hervormingsgezinde politicus in het Britse Lagerhuis, met sympathie voor de Franse Revolutie.¹⁰⁰ Eind 1792, in een debat in het Lagerhuis over een mogelijke oorlog met Frankrijk over de Scheldecrisis, viel hij het verdrag met de Republiek aan. Shelburne was tegen een oorlog met de Fransen om de Republiek te beschermen; niets kon volgens hem een oorlog rechtvaardigen, behalve een directe invasie van de Britse eilanden.¹⁰¹

In zijn betoog viel hij ook de artikelen uit het verdrag aan waarin de positie van de stadhouder gegarandeerd werd. Hij stelde dat de stadhouder geen essentieel onderdeel was van de constitutie van de Republiek, en dat de staten de positie van de stadhouder zouden moeten kunnen wijzigen of afschaffen als zij dit wensten. Echter: 'if they ever should presume to do such a thing, though they had an undoubted right to it, the power of England should be sent forth in support of the Stadholder, and against the sovereign right of the Republic.'¹⁰² Het hele verdrag was daarom volgens hem verkeerd en afkeurenswaardig.

⁹⁸ *Diary or Woodfall's Register* 28-11-1792, p.1.

⁹⁹ E. Vincent Macleod, *A War of Ideas – British Attitudes to the Wars Against Revolutionary France 1792-1802* (Aldershot 1998) hoofdstukken 4 en 5.

¹⁰⁰ M.P. Mack, *Jeremy Bentham: An Odyssey of Ideas, 1748–1792* (Londen 1962) 384-391.

¹⁰¹ Hansard, *Parliamentary History* vol. 30 (Londen 1817) 11.

¹⁰² Idem.

Er zijn diverse interessante observaties te maken op basis van het radicale schrijven over de stadhouder tussen 1790 en 1792. Allereerst over het beeld van de stadhouder dat eruit naar voren komt. In al deze berichtgeving kwam hij passief over. Hij figureerde steeds als een stroman van de Britse regering, die de Republiek tegen Nederlandse wensen en belangen in was opgedrongen. Een eigen wil of agenda leek hij niet echt te hebben; Willem was een marionet die Britse wensen uitvoerde. Hij was dus onderdeel van de radicale argumentatie tegen de regering, maar niet op zichzelf staand. Dit werd opnieuw veroorzaakt doordat de radicalen relatief weinig schreven over de stadhouder als persoon.

We zagen in het vorige hoofdstuk dat het verdedigen van Britse belangen een voornaam conservatief argument was voor het steunen van de stadhouder tegen de patriotten. Al deze radicale schrijvers betoogden tegen deze in zekere zin egoïstische onderbouwing van het Britse buitenlands beleid. De Restauratie had ervoor gezorgd dat de Republiek zich naar de Britse wil schikte. Echter niet Britse belangen, maar het soevereine zelfbeschikkingsrecht van het Nederlandse volk telde zwaarder. De radicalen gebruikten zowel retorische elementen van de *Rockingham Whigs* als van radicalen zoals Philoctetes om dit te betogen. Mijn bevindingen ondersteunen dan ook opnieuw Mark Philp in zijn stelling dat er van een harde breuk in het radicalisme van de jaren negentig ten opzichte van dat van daarvoor geen sprake was.¹⁰³

Waar in de jaren 1780-1787 tegengeluiden sporadisch en relatief geïsoleerd voorkwamen, waren er tussen 1790 en 1792 veel meer radicale stemmen te horen. Er was nu sprake van een duurzame negatieve beeldvorming over de stadhouder en zijn regime, die breed werd gedragen. Er was in de jaren 1790-1792 ook geen sprake meer van een reactieve houding bij de radicalen. Integendeel: terwijl de conservatieven niet over de stadhouder schreven, probeerden de radicale kranten actief de situatie in de Republiek als probleem op de kaart te zetten.

Dit is dan ook een interessant verschil met de werkwijze van de conservatieven. De Restauratie kreeg na 1789 niet door de conservatieven, maar door de radicalen een plaats in het Britse politiek-ideologische debat van de vroege jaren negentig. Zoals Dinwiddy betoogde, maakten de conservatieven gebruik van actualiteiten en omstandigheden voor het poneren van de conservatieve opinie in het politiek-ideologisch debat.¹⁰⁴ De patriottenstrijd van de jaren tachtig was een enorm conflict geweest, dat de Britse pers in zijn greep had gehouden.

Mogelijk schreven de conservatieve kranten daarom na 1789 niet meer over de stadhouder. Er was vanaf 1790 overal in Europa van alles aan de hand, maar de situatie in de Republiek hield de gemoederen niet meer zo bezig. Zodoende zou het kunnen dat de conservatieven zich op andere onderwerpen richtten die wel actueel waren, zoals ik al suggereerde in het voorbeeld dat ik gaf van

¹⁰³ Philp, 'Fragmented Ideology', 65.

¹⁰⁴ Dinwiddy, 'Interpretations of Anti-Jacobinism', 48.

de berichtgeving over het dubbelhuwelijk in 1791. Het plaatsen van negatieve berichten over de situatie in de Republiek zou waarschijnlijk ook niet erg aantrekkelijk zijn geweest voor hen. Doordat de conservatieven zich niet verwaardigden te reageren op beschuldigingen van de radicalen, erkenden zij in zekere zin ook niet het probleem dat de radicalen van de Restauratie probeerden te maken.

De oorlog van de eerste alliantie en het loyalisme, 1793-1794

De opkomst van de radicalen in de vroege jaren negentig stelde de Britse regering voor een probleem. Het broeide in de samenleving, en de Britse regering, de hogere klassen, en de conservatieven ervoeren dit steeds meer als een bedreiging. Vanaf begin 1792 nam de overheid allerlei maatregelen om de verdere verspreiding van het radicalisme tegen te gaan. Hierbij kan men denken aan rechtszaken tegen radicale kopstukken en zwaardere straffen voor het schrijven en verspreiden van 'seditious writings', maar ook het subsidiëren van kranten om conservatieve geluiden te laten horen.¹⁰⁵ Doorslaggevend effect bleef echter uit.

Gebeurtenissen in Frankrijk van eind 1792 en begin 1793 zouden dit veranderen. Na de bestorming van de Tuilleries in augustus 1792 werd koning Louis XVI afgezet, en in september 1792 werd de Franse Republiek uitgeroepen. Vrijwel aansluitend begon een van de meest bloedige perioden van de Franse Revolutie, bekend als de Terreur. Op grote schaal bracht het nieuwe regime tegenstanders om, waaronder koning Lodewijk XVI, die op 21 januari 1793 werd onthoofd. Kort daarna, op 1 februari 1793, verklaarde de Franse Republiek de oorlog aan Groot-Brittannië en de Republiek. De Republiek en Groot-Brittannië traden toe tot de zogenaamde eerste coalitie, die in wisselende samenstellingen tot 1797 tegen het revolutionaire Frankrijk vocht.

Al deze gebeurtenissen hadden een choquerend effect op een groot deel van de Britse bevolking. Bijna als een reflex vond er vanaf de laatste maanden van 1792 een sterke conservatieve tegenreactie plaats in de Britse samenleving tegen de Franse Revolutie, Republiek en ideeën: het loyalisme. Wat de loyalisten verbond, was dat ze zich uitspraken tegen hervormingen en de Franse Republiek, en voor het behoud van de status quo en 'Britse instituties', met als belangrijkste symbool het Britse koningshuis.¹⁰⁶ In enkele maanden tijd werden overal in het land patriottistische loyalistische verenigingen opgericht, die een campagne tegen Frankrijk en het radicalisme begonnen.

Loyalistische uitbarstingen kwamen gedurende de jaren negentig meermaals voor, en waren over het algemeen fel en kortdurend.¹⁰⁷ In zekere zin was het een soort rage; tegen juni 1793 waren

¹⁰⁵ Harris, *Politics and the Press*, 43-45.

¹⁰⁶ Mori, *Britain in the Age*, 81.

¹⁰⁷ M. Philp, 'Discerning ideas: explaining popular radicalism and popular loyalism in the 1790s', in: G. Burgess en M. Festenstein ed., *English Radicalism 1550-1850* (Cambridge 2007) 159.

de meeste loyalistische verenigingen al weer opgehouden te bestaan. Het loyalisme van begin 1793 wordt door historici echter onderscheiden als een kantelpunt voor de positie van de conservatieven in het Britse politiek-ideologische debat in de jaren negentig. De cruciale stap die volgens hen in de eerste helft van 1793 werd gezet in de conservatieve ideologie, was dat het lukte om de gewelddadige gebeurtenissen in Frankrijk neer te zetten als onvermijdelijke gevolgen van 'Franse' hervormingsideeën.¹⁰⁸ Hervormingen zouden een gevaar zijn: als het hek eenmaal van de dam was, zou een revolutie niet ver meer zijn. Hiermee werden de hervormingsgezinden in eigen land als een vijfde colonne van de Fransen neergezet.¹⁰⁹ Het mes sneed dus aan twee kanten.

In de loyalistische retoriek speelde het Brits-Franse vijandbeeld dus opnieuw een belangrijke rol. Dat Frankrijk niet langer een absolutistische macht was die despotische hegemonie over Europa wilde vestigen, deerde weinig. Het was nog even bruikbaar als antithese voor Groot-Brittannië nu het een radicaal-democratische republiek was waar de gevestigde orde was weggevaagd door een anarchistische volksopstand.

Veel historici die over de jaren negentig schrijven, lijken het gebruik van het Brits-Franse vijandbeeld als iets geheel nieuws te zien, wat het loyalisme in hun ogen zo significant en bijzonder maakt. Ik betoogde echter in het eerste hoofdstuk al dat de conservatieven in de periode 1780-1787 reeds gebruik maakten van het Brits-Franse vijandbeeld in het debat over de stadhouder, ook om hun tegenstanders mee aan te vallen.

Dit vijandbeeld kon blijkbaar relatief gemakkelijk worden aangepast aan de nieuwe ideologische verhouding van de Britse conservatieven met het revolutionaire Frankrijk. Toch waren de vereiste aanpassingen niet zo groot dat de aard van de retoriek werkelijk veranderde. Dit steunt in mijn ogen dan ook de theorie van Dinwiddy dat de conservatieven weinig aan echte innovatie deden, maar dat zij in een positie waren om een beroep te doen op bestaande ideeën en vooroordelen die al heersten bij een groot deel van de Britse bevolking, gebruik makende van de omstandigheden.¹¹⁰

Hoewel het radicalisme in 1793 bij lange na nog niet was verslagen, werd de radicale opmars dus een halt toegeroepen. Steeds meer gematigde aanhangers keerden het radicalisme de rug toe. De regering van Pitt steunde de loyalisten actief, omdat het haar een potent wapen leek in de strijd tegen het radicalisme.¹¹¹ Tegelijkertijd ging de overheid de radicalen nog harder vervolgen, ditmaal met meer effect. 1793 was het begin van de echte strijd tussen de Britse conservatieven en radicalen, die tot het einde van het decennium zou duren.

¹⁰⁸ Dinwiddy, 'Interpretations of Anti-Jacobinism', 48.

¹⁰⁹ Mori, *Britain in the Age*, 94.

¹¹⁰ Dinwiddy, 'Interpretations of Anti-Jacobinism', 48.

¹¹¹ R.R. Dozier, *For King, Constitution, and Country – The English Loyalists and the French Revolution* (Lexington 1983) 51-54.

De gevolgen van de opkomst van het loyalisme waren goed zichtbaar in de berichtgeving over de prins. Vanaf december 1792 verstomde plotseling vrijwel alle negatieve berichtgeving over de stadhouder en zijn regime in de radicale kranten, om te worden vervangen door licht positieve berichten in de conservatieve kranten. Zo beschuldigden de Fransen in hun oorlogsverklaring de stadhouder onder meer van tirannie en landverraad aan de Engelsen. Conservatieve kranten zoals de *True Briton* voelden zich vervolgens geroepen om de stadhouder hiertegen te verdedigen.¹¹²

Ook zorgde de oorlog ervoor dat Willem als militair aanvoerder van de Republiek in de Britse kranten kwam. De Fransen vielen na de oorlogsverklaring direct de Republiek binnen, aanvankelijk met succes. Ze veroverden grote delen van het huidige Noord-Brabant en Limburg, totdat in maart enkele nederlagen hen dwongen zich weer terug te trekken naar de Oostenrijkse Nederlanden. Regelmatig meldden kranten dat de prins troepen en steden inspecteerde en klaarmaakte voor de verdediging. Hij zou veel hebben bijgedragen aan de coördinatie van de inundatie van allerlei gebieden.¹¹³ Ook zou hij zijn best doen om het moreel bij zijn soldaten hoog te houden. Toen de strijd aanvankelijk in het nadeel van de geallieerden verliep, kwam er veel slecht nieuws van het front, maar de prins bleef 'unmoved and serene'.¹¹⁴ Voor het eerst kwam de stadhouder over als een actieve en capabele militaire leider.

Naarmate de strijd zich echter naar buiten de grenzen van de Republiek verplaatste, viel de positieve berichtgeving over de prins ook weer grotendeels weg. Juist zijn zoons traden nu op de voorgrond, erfprins Willem en diens jongere broer Frederik. Beiden waren nu meerderjarig, en kwamen vanaf 1793 als actieve en succesvolle legeraanvoerders regelmatig positief in de kranten. Daardoor kunnen zij eerder het gezicht van de Nederlandse deelname aan de coalitie worden genoemd dan hun vader, hoewel de beeldvorming over hen niet vergelijkbaar is met die over hun vader tot 1789. De stadhouder kreeg dus al snel weer een passieve rol in de conservatieve kranten. Hoewel hij leider en symbool van de Republiek was, leek hij al snel geen actor meer te zijn in de oorlog.

Tussen halverwege 1793 en eind 1794 schreven zowel de conservatieve en radicale kranten af en toe wel iets positiefs of negatiefs schreven over de prins. Het kan echter niet gezegd worden dat de radicale beeldvorming na 1793 vervangen werd door een duurzame conservatieve positieve beeldvorming. Dit toont mijns inziens aan dat de verandering van het beeld van Willem V vanaf eind 1792 vooral werd veroorzaakt door het wegvallen van kritiek op de prins in de radicale kranten, en niet zozeer door een actieve conservatieve verdedigingscampagne.

¹¹² *True Briton* (Londen) 01-03-1793, p.2.

¹¹³ *Lloyd's E.P.* 25-02-1793, p.1.

¹¹⁴ *General E.P.* 07-03-1793, p.4.

De vraag waarom beide ideologische kampen tot eind 1794 zo weinig over de prins schreven, is lastig te beantwoorden. Het is immers niet zo dat Willem V en de staat van de Republiek niet in de actualiteit stonden in het kader van de oorlog met Frankrijk. Dit is echter een vraag die vanuit mijn bronnen en insteek niet te beantwoorden is.

Conclusie

In de jaren 1790-1792 gebruikten maakten de radicalen intensief gebruik van een negatieve beeldvorming van de Restauratie, en daarmee van de prins. Ik heb betoogd dat ze dit beeld op twee manieren opbouwden. Enerzijds maakten ze gebruik van indirecte beeldvorming: ze gaven in hun berichtgeving over de Republiek voorrang aan berichten die de impopulariteit en de fouten van het stadhoudelijke regime benadrukten, en de Restauratie direct aan de achteruitgang van de Republiek verbonden.

De stijl waarin de radicale kranten over de situatie in de Republiek en de plaats van de stadhouder daarin schreven, leek sterk op hoe de *Rockingham*-oppositie en de radicalen in de periode 1780-87 dat ook hadden gedaan. De Nederlanders waren slachtoffers van de stadhouder en de Britse regering en de Britten maakten misbruik van de Nederlandse bevolking. In een complottheorie á la *Rockingham* werkten de stadhouder en de Britse regering samen met andere Europese landen om elkaar aan de macht te houden tegen de wil van hun bevolkingen. Opnieuw benadrukten de radicalen dat het Nederlandse volk en de Staten Generaal soeverein waren en een recht op zelfbeschikking hadden. Britse belangen stonden hier niet boven.

Doordat de conservatieven en de Britse regering de Britse rol in de totstandkoming van de Restauratie tot iets heel groots hadden gemaakt, konden de radicalen met een negatief beeld van de Restauratie de Britse overheid aanvallen. De schuld van wat er in de Republiek was gebeurd legden zij volledig bij de Britse regering. De stadhouder kreeg daarom wederom een passieve rol; hij was niet meer dan een Britse stroman. Hij was impliciet medeplichtig aan wat er gebeurd was, maar de radicalen schreven weinig over hem persoonlijk.

Hoewel de radicalen de situatie in de Republiek zeker gebruikten om hun ideologische standpunten mee te poneren in het Britse politiek-ideologische debat, was hun voornaamste doel om het Britse buitenlandse beleid jegens revolutionair Frankrijk aan te vallen. Ze hekelden de ideologische en moralistische basis waarop de conservatieven baseerden dat de Fransen slecht waren en dat de Britten samen met andere landen de regeringsvorm van een soeverein land konden bepalen.

De golf van loyalisme die Groot-Brittannië in de eerste oorlogsmaanden van 1793 overspoelde, lijkt een groter effect te hebben gehad op de radicale dan op de conservatieve pers

wat de beeldvorming over de stadhouder betrof. De radicale berichtgeving over de Restauratie en de prins viel vrij plots weg rond de jaarwisseling. Er kwam echter geen duurzame conservatieve beeldvorming op die de stadhouder verdedigde.

De jaren 1788-1794 lieten vrijwel geen direct debat over Willem V zien tussen de radicalen en conservatieven, in tegenstelling tot de periode van het vorige hoofdstuk. Het gebrek aan conservatieve respons op de negatieve beeldvorming over de prins na 1790 is opmerkelijk te noemen, gezien de fanatieke wijze waarop zij een positief beeld van hem hadden opgebouwd tussen 1780-87. Na de Restauratie was nog tot in 1789 een voortzetting hiervan te zien, maar daarna lijkt het te zijn weggezakt. In het voorbeeld van berichtgeving over het dubbelhuwelijk van 1791 werd al duidelijk dat de conservatieve kranten er in hun berichtgeving daarover voor kozen om het neer te zetten als een positief voorbeeld van de alliantie van 1788 en de goede onderlinge banden tussen de bondgenoten. De stadhouder speelde hierin echter geen bijzondere rol. De suggestie van Dinwiddy dat de conservatieven inspeelden op actualiteiten voor het verdedigen of poneren van het conservatieve gedachtegoed vormt een mogelijke verklaring.

De tactiek die de radicalen toepasten in de berichtgeving over de stadhouder tussen 1790 en 1792 was juist het tegenovergestelde hiervan. De radicale kranten lijken zelf geprobeerd te hebben de negatieve effecten van de Restauratie en de rol van de Britse regering tot onderwerpen van discussie te maken. Ze stuurden hun lezers erop aan dat er een probleem was in de Republiek. In deze periode was hun berichtgeving over de prins actief, en niet reactief.

Hoofdstuk 3: Een prins in ballingschap, 1795-1806

[...] the stadtholder took the opportunity of getting up, and said – ‘My Lord Spencer, I drink to your health, and thank you very much for the care you have taken of my squadron under Admiral Lucas.’ This occasioned some mirth.¹¹⁵

In augustus 1796 maakten de Britten in de buurt van Kaapstad (Zuid-Afrika) een grote Nederlandse vloot buit. De Britten waren de kaapkolonie in 1795 binnengevallen, om te voorkomen dat de Fransen haar als uitvalsbasis zouden kunnen gaan gebruiken nu de Republiek in hun handen was gevallen. De vloot onder leiding van de Schout-bij-Nacht Engelbertus Lucas (niet admiraal, zoals de krant foutief meldde), was door de Bataafse Republiek gestuurd om de kolonie terug te veroveren. De missie strandde echter al voor aankomst, wat als een grote Britse overwinning werd gevierd.

De bovenstaande uitspraak deed de stadhouder tijdens het diner ter ere van de jaarlijkse *Lord Mayor's Day* in Londen.¹¹⁶ Diverse aanwezigen brachten toosten uit, en de prins greep de gelegenheid aan om de Britse admiraal Spencer te bedanken voor de goede zorg die de admiraal had gedragen voor ‘zijn’ eskader. De stadhouder kon bij toehoorders, en in de Britse pers de dagen erna, op de nodige spot rekenen om deze opmerking. De prins noemde de vloot de zijne, omdat hij nog altijd aanspraak maakte op het admiraal-generaalschap dat bij zijn positie als stadhouder had gehoord.

Ten tijde van het voorval op *Lord Mayor's Day* van 1796 was Willem V echter al ruim anderhalf jaar een balling in Groot-Brittannië. Hij kon zichzelf in praktische zin niet langer stadhouder noemen. Daags na zijn vlucht was zijn ambt opgeheven door de Staten-Generaal, en was de Bataafse Republiek uitgeroepen. Zijn bezittingen waren verbeurd verklaard. De enige wereldlijke macht die hem nog restte, was die als prins van Nassau, een klein vorstendom in het Heilige Roomse Rijk waar hij nog nooit voet had gezet. De ironie was dat de prins haast leek te impliceren dat hij de vloot zelf gestuurd had, alsof het geen vloot met vijandige bedoelingen was geweest, gezonden door een land dat in oorlog met Groot-Brittannië was. De stadhouder leek in ontkenning te leven.

De situatie waar de stadhouder sinds 1795 in verkeerde, was het resultaat van de dramatische wending die de oorlog nam voor de geallieerden in 1794. De Fransen rukten dat jaar steeds verder op door de Oostenrijkse Nederlanden, waar de geallieerden hen in 1793 nog hadden weten te houden. Al snel vonden de gevechten weer plaats binnen de grenzen van de Republiek. De

¹¹⁵ *Star and Ev. Ad.* 19-11-1796, p.3.

¹¹⁶ Een jaarlijkse feestdag in Londen, waarbij een nieuwe *Lord Mayor*, voorzitter van de *City of London Corporation* (niet te verwarren met de burgemeester van Londen, iets wezenlijks anders), wordt gepresenteerd aan de Britse vorst.

verdeeldheid van de Republiek, nooit helemaal verdwenen na 1787, speelde al snel weer op. De algehele ontevredenheid over de oorlog en het stadhouderlijke regime maakte dat veel Nederlanders zich niet verzetten tegen de Fransen, of hen zelfs met open armen verwelkomden. Tegen het einde van het jaar was de situatie zo nijpend geworden, dat de stadhouderlijke familie geen andere optie zag dan te vluchten.

Zijn ballingschap in Groot-Brittannië maakte dat Willem V in een heel andere relatie zou komen te staan tot de Britse pers en samenleving. De Britten stonden voor het eerst oog in oog met hem. Hierdoor kwamen zijn persoonlijkheid en publieke optredens meer op de voorgrond te staan. Tegelijkertijd was hij zelf het object van Brits overheidsbeleid geworden, nu de vraag was of hij door de Britten hersteld zou moeten worden als stadhouder. Hierdoor waren de prins en de discussie over zijn positie in de Republiek meer nog dan voorheen het onderwerp van het Britse politiek-ideologische debat.

De oorlog met de Fransen zou dit debat grondig veranderen in de jaren na 1795. Voor de Britse regering kwam de vlucht van de prins neer op het verlies van de Republiek als bondgenoot en als onderdeel van de Britse invloedssfeer. Franse successen hadden er tevens voor gezorgd dat Pruisen zich had teruggetrokken uit de alliantie, en andere landen zouden het spoedig volgen. In een jaar tijd was de Britse zaak er een stuk slechter voor komen te staan.

Tegelijkertijd werd de ideologische bedreiging die van de Fransen uitging aan het thuisfront ook steeds concreter. De golf van loyalisme die Groot-Brittannië in 1793 had overspoeld had het radicalisme geenszins weggevaagd. Nu de overgebleven radicalen in het defensief waren gedrongen, werden hun doelen en de manieren waarop ze deze probeerden te bereiken steeds extremer. De angst voor een revolutie in eigen land, bewoog de Britse overheid er dan ook toe om steeds hardere maatregelen te nemen tegen de radicalen. Het Groot-Brittannië waar de prins met zijn familie in 1795 aankwam, was een land waar in de woorden van Mark Philp 'The pamphlet had become a weapon, the debate a struggle over popular mobilisation and political ascendancy.'¹¹⁷

Deze ontwikkelingen, en de gevolgen die ze hadden voor de beeldvorming over de prins, zullen in dit derde en laatste hoofdstuk centraal staan. Eerst zal ik nadere aandacht schenken aan het beleid van Pitts regering ten aanzien van de prins in deze jaren. Vervolgens kijken we naar de conservatieve en radicaal-oppositionele reacties op het ballingschap van de prins, en de samenhang met de ontwikkelingen van het Britse politiek-ideologische debat in deze tijd. Daarna zal ik ingaan op de Brits-Russische invasie van Noord-Holland in 1799, en de vergaande gevolgen hiervan voor de beeldvorming over de prins en het debat over hem in Groot-Brittannië. We besluiten dit hoofdstuk met het verdwijnen van de prins uit de Britse pers en het politiek-ideologische debat.

¹¹⁷ Philp, *Reforming Ideas in Britain*, 22.

De eerste jaren van ballingschap, 1795-1798

De zelfverzekerdheid waarmee Willem V in 1796 aanspraak maakte op bezit van de Nederlandse vloot berustte erop dat de Britse regering hem nog altijd als stadhouder van de Republiek erkende. De Britse erkenning was van cruciaal belang voor de prins, omdat al het aanzien en alle politieke relevantie die hij na zijn vlucht nog had hieruit voortkwamen. Zonder dit zou hij niet meer dan een van de vele politieke ballingen zijn geweest die Europa in deze tijd rijk was.

De regering van Pitt kon de prins blijven erkennen, omdat er verschillende interpretaties mogelijk waren van de situatie die was ontstaan, zoals voorheen ook steeds het geval was geweest. De stadhouder had hier zelf aan bijgedragen. Hij had zich voor vertrek ingedekt, door zich 'tijdelijk te absenteren' van zijn positie in de Republiek, ten overstaan van de Staten-Generaal.¹¹⁸ Vervolgens had de prins tijdens zijn overtocht naar Engeland de kapitein en enkele leden uit zijn gezelschap een verklaring laten ondertekenen, waarin hij stelde dat het onmogelijk was om op de kust van de Republiek te landen, vanwege slechte weersomstandigheden. Dit zou hem gedwongen hebben om naar Groot-Brittannië uit te wijken tot hij alsnog terug zou kunnen keren.¹¹⁹ Het oprukken van de Fransen zou hem vervolgens echter belet hebben om dit na aankomst te doen. Hierdoor was theoretisch ruimte geschapen om zijn vlucht niet als aftreden te interpreteren, maar als een onfortuinlijke speling van het lot.

Daarnaast kon de Britse regering terugvallen op het beeld dat de conservatieven in de afgelopen vijftien jaar van de stadhouder hadden opgebouwd. Zijn legitimiteit, zijn goedheid, zijn band met Groot-Brittannië, en een zo breed mogelijke interpretatie van de ambigue stadhouderlijke macht waren hier allemaal onderdeel van. Door hiervan gebruik te maken, konden zij de val van de Republiek als een Franse coupe neerzetten en de prins gaan bejegenen als de enige en ten onrechte verdreven soeverein van de Republiek.

Hoewel Willem V de facto geen macht van betekenis meer had, kon de macht waar hij in potentie aanspraak op kon maken voor allerlei doeleinden worden ingezet. Ik zou dit concept zijn politiek potentieel willen noemen. Zolang de prins nog erkenning had voor zijn stadhouderschap door een grootmacht, was hij in zekere zin Schrödingers kat: tegelijkertijd wel en niet de stadhouder van de Republiek. Pas wanneer ofwel Frankrijk, ofwel Groot-Brittannië op zou geven, was zijn lot daadwerkelijk bezegeld. Het was dit politiek potentieel dat de stadhouder na 1795 zijn eminentie bleef verlenen, maar tegelijkertijd ook wat discussie over hem in Groot-Brittannië bleef genereren. Het is belangrijk om te beseffen dat de erkenning die de stadhouder genoot van de Britse regering na 1795 zowel zijn politiek potentieel als de controverse over hem in Groot-Brittannië in stand hield.

¹¹⁸ *True Briton* 23-02-1795, p.3.

¹¹⁹ *Courier* (Londen) 03-04-1795, p.4.

Wellicht het bekendste voorbeeld van hoe de Britse regering deze strategie inzette, waren de *Kew letters*. Kort na zijn aankomst schreef Willem in opdracht van premier Pitt brieven aan de overheden van de Nederlandse kolonies. Hierin droeg hij hen op zich over te geven aan de Britten, opdat de kolonies niet in Franse handen zouden vallen. De Nederlandse kolonies zouden in naam van de stadhouder door de Britten beheerd worden tot het moment van zijn terugkeer naar de Republiek. Enkele kolonies gaven zich hierop vrijwillig over, andere konden met geweld overtuigd worden. Hier is mooi te zien dat de Willem V een troefkaart van de Britse regering was geworden.

De conservatieve pers verdedigde met grote vanzelfsprekendheid zowel de stadhouder als het standpunt dat de regering had ingenomen betreffende zijn vlucht. Toen een radicale krant de staatssecretaris van buitenlandse zaken aanviel omdat hij zijn steun had uitgesproken voor de stadhouder, aarzelde de *True Briton* geen moment om deze krant een 'Jacobin Chronicle' te noemen, en te stellen dat de soevereiniteit van de stadhouder boven iedere twijfel verheven was.¹²⁰

De gelijkenis met de conservatieve beeldvorming over de stadhouder uit de tijd van de patriottenopstand was zeer groot. Vrijwel moeiteloos leken de conservatieve kranten dit weer op te pakken. Het Brits-Franse vijandbeeld was wederom zeer goed toepasbaar op de situatie. Reeds in 1793 en 1794 verschenen er regelmatig negatieve berichten over de Nederlanders, die halfhartig en met tegenzin aan de strijd tegen de Fransen zouden deelnemen. Positieve berichten over de Nederlandse oorlogsinspanning boden tot halverwege 1794 nog enigszins tegenwicht hieraan. Vanaf het moment dat het tij definitief keerde voor de geallieerden, sloeg het evenwicht om naar een puur negatieve berichtgeving over hen.

De Nederlanders zouden in lethargie verzonken zijn, en hadden de Fransen zonder weerstand te bieden binnengelaten, onaangedaan door gevoelens van vaderlandsliefde of trots. Het idee heerste verraden te zijn: 'The British Army, unassisted, insulted and betrayed, have left the base and degenerate Hollanders to their fate [...]'.¹²¹ Blijkbaar hadden de Nederlanders al die tijd toch nog heimelijk Franse sympathieën gekoesterd, en nu het erop aan kwam lieten zij hun trouwe Engelse bondgenoten in de steek.

Vanuit deze gedachtegang was het wederom niet meer dan logisch dat de conservatieven de Oranjes aan de Britse zijde van het verhaal plaatsten. De stadhouder en zijn familie waren in de eerste plaats slachtoffers. Men sprak regelmatig medelijden uit met de situatie waarin zij terecht waren gekomen. De nadruk werd sterk gelegd op de banden tussen de Oranjes en de Britten: 'The Illustrious Family of Orange, connected with this country by so many ties of blood, religion, and political alliances, [...] has taken refuge in this country.'¹²² Uit deze berichten spreekt een zekere

¹²⁰ *True Briton* 05-02-1795, p.3.

¹²¹ *Oracle* (Londen) 17-01-1795, p.7.

¹²² *Whitehall E.P.* 24-01-1795, p.4.

lotsverbondenheid die de conservatieven ervoeren in hun relatie met Oranjes. Dit moet worden gezien in het licht van de val van de Republiek. Dit was een moment van nationale schrik voor Groot-Brittannië. Het verdedigen en aan de Britse zijde plaatsen van de stadhouder door de conservatieven, kan als een verdediging van henzelf worden gezien, op dit moment van bedreiging.

De kranten wekken daarnaast de indruk dat de Oranjes grote populariteit en bekendheid genoten in Groot-Brittannië. Als we de regeringsgezinde *Sun* mogen geloven, werd de prins overal met groot enthousiasme onthaald op zijn weg naar Londen. Zo stonden in Great Yarmouth drommen mensen juichend langs de weg, terwijl enkele inwoners zijn koets door de straten trokken.¹²³ Ook in de jaren na zijn aankomst volgden veel kranten met enthousiasme het gaan en staan van de stadhouder en zijn familie. Men schreef over hun vakanties, toeristische uitjes, museumbezoeken, en vele feestjes en diners. Maar ook waren zij vaste aanwezigen aan het hof en bij staatsaangelegenheden, zoals militaire inspecties.

De Oranjes verkeerden vrijwel onophoudelijk in het gezelschap van leden van de koninklijke familie, hoge edelen en politici. Vooral de nauwe band die de kranten schetsten tussen de stadhouderlijke en de koninklijke families is opvallend. Soms lijken de Oranjes welhaast als onderdeel van de Britse koninklijke familie te zijn gezien. Op presentielijsten van sociale gelegenheden stonden de prins en zijn familie steevast direct onder de koninklijke familie vermeld, boven alle andere edelen. Dit suggereert dat ze de op een na hoogste rang genoten.¹²⁴

De implicaties van de gemakkelijke toetreding van de prins tot de Britse elite en de intensieve berichtgeving hierover in de kranten zijn groot, gezien de belangrijke rol die de Britse gevestigde orde en instituties speelden in het conservatieve wereldbeeld en de Britse nationaliteit werd in deze tijd.¹²⁵ De berichtgeving over de Oranjes kan worden gezien als acceptatie en verdediging van het conservatieve beeld van de prins en het standpunt dat de Britse regering over hem had ingenomen.

Naarmate de situatie voortduurde en de 'nieuwigheid' er vanaf raakte, nam de conservatieve aandacht voor de stadhouder niet zozeer af, maar veranderde deze. Men bleef schrijven over zijn dagelijkse bezigheden en over de politieke perikelen rondom hem, maar er lijkt vanaf 1796 al niet meer echt een positief conservatief discours te zijn geweest. Slechts incidenteel verschenen er nog berichten die op de gebruikelijke manier de stadhouder positief neerzetten.

Het gemak waarmee de positieve conservatieve beeldvorming over de stadhouder terugkeerde, suggereert dat de conservatieven gemakkelijk bij een groot deel van de bevolking beroep konden doen op bestaande ideeën en gevoelens en de positie die de stadhouder daarin

¹²³ *Sun* (Londen) 23-01-1795, p.7.

¹²⁴ E.g.: *London Packet or New Evening Post* (Londen) 19-01-1798, p.2.

¹²⁵ Colley, *Britons*, H4: 147-194; H5:195-236.

gekregen had, wat past bij de ideeën van Dickinson.¹²⁶ Maar nu Willem niet meer actueel was, verdween hij weer uit de conservatieve ideologische uitingen. Het lijkt dus tevens te duiden op het belang van het inspelen op omstandigheden voor de conservatieven, zoals betoogd door Dinwiddy. Door hun afhankelijkheid van de actualiteit van een onderwerp, was het lastig om de stadhouder duurzaam in de conservatieve schijnwerpers te houden.¹²⁷

De aankomst van de Oranjes in Groot-Brittannië zorgde ook in de radicale pers voor een nieuwe ervaring van berichtgeving en beeldvorming over de stadhouder. Bekende radicale kranten die in eerdere periodes ook al negatief over de stadhouder schreven deden dit nu weer, zoals de *Telegraph*, de *Oracle*, de *Morning Chronicle* en de *Morning Post*. Het zal niet verbazen dat zij het oneens waren met de conservatieve visie op de val van de Republiek.

De radicalen stelden dat de val van de Republiek niet te verwijten viel aan de Nederlanders, maar volledig aan het handelen van de Britse regering. Ze haalden eerdere voorvallen van in hun ogen slecht handelen van de regering aan, zoals de kapingen ten tijde van de Vierde Engelse Oorlog en uiteraard de Restauratie van 1787.¹²⁸ Aan dit rijtje voegden zij nu de oorlog met de Fransen toe: de Britse regering zou de Republiek in 1793 gedwongen hebben om hieraan deel te nemen.¹²⁹

Een belangrijk moment was de plundering van Nijmegen door Britse soldaten eind 1794, toen deze stad in Franse handen viel. Rovende Britse soldaten zouden toen in gevecht zijn geraakt met Nederlandse burgers en soldaten die hen probeerden te verdedigen.¹³⁰ Hiermee was volgens de radicale kranten het verschil tussen de geallieerden en Fransen weggevallen voor de Nederlanders: 'If ruin is to be the consequence of the contest, it is of little importance to them from whose hands they receive it: an army of British or Prussians is to them as formidable as an army of French [...]'.¹³¹ Deze passage vat de boodschap die hierachter zat samen: het morele onderscheid dat in de conservatieve retoriek tussen Groot-Brittannië en Frankrijk werd gemaakt was onzinnig. De Nederlanders steunden de Fransen niet zonder reden; Groot-Brittannië had hen nog veel slechter behandeld.

Willem kreeg een passieve rol in de radicale versie van de val van de Republiek. Zoals zij eerder ook al deden, schreven de radicalen dat de Nederlanders tegen de stadhouderlijke regering waren geweest, wat impliceert dat de stadhouder op zijn minst meewerkte aan het uitvoeren van het Britse beleid in de Republiek. Wat echter veranderde, was dat de radicalen de prins niet langer

¹²⁶ Dickinson *Liberty and Property*, 272.

¹²⁷ Dinwiddy, 'Interpretations of Anti-Jacobinism', 48.

¹²⁸ *Morning Chronicle* 24-09-1795, p.6.

¹²⁹ *Ibidem* 13-01-1795, p.7.

¹³⁰ E.g.: *Star and Ev. Ad.* 19-11-1794, p.2.

¹³¹ *Morning Chronicle* 17-10-1794, p.3.

neerzetten als een handlanger van de Britse overheid, maar als medeslachtoffer van het Britse overheidsbeleid. Zo schreef iemand onder het pseudoniem *Verax* aan de *Morning Post*:

That unfortunate Prince owes his misfortunes to the policy of Mr. Pitt. [...] What compensation can the present Administration make to the House of Orange, for the loss of their Sovereignty?¹³²

Het beeld van Willem dat hieraan ten grondslag lag, was er een van medelijden: de stadhouder was in de steek gelaten en verraden door de Britse regering. Hij had alles verloren, terwijl hij zich had ingezet voor de Britse zaak. *Verax* zegt in deze passage zelfs dat Willem soeverein van de Republiek was geweest, iets waar radicalen zich in deze tijd soms nog tegen verzetten.

De radicale kranten zetten ook de val van de Republiek als een grote Britse nederlaag neer, in weerwil van hun eerdere stellingname: 'Thus have the French gained the entire possession of that invaluable country, [...] the only rival that this country had to dread, and whose friendship has secured to us our dominion of the seas'.¹³³ Opnieuw een kentering in hun gedachtegang, omdat zij eerder nog het zelfbeschikkingsrecht van het Nederlandse volk boven Britse belangen hadden gesteld. Van de kritische radicaal-oppositionele beeldvorming over de prins, zoals deze al sinds de jaren tachtig bestond, was nog maar weinig terug te vinden. Er was hier een geheel nieuwe wending te zien in de radicale retoriek: in het aanvallen van de Britse regering gingen zij gebruik maken van onderdelen van de conservatieve beeldvorming over de stadhouder.

Deze nieuwe elementen hadden vooral betrekking op de constitutionele positie van de prins. Haaks hierop stond de wijze waarop deze kranten in dezelfde periode over de stadhouder als persoon gingen schrijven. Het begon al bij zijn aankomst. De *Morning Post* meldde dat milities urenlang in touw waren geweest bij de ontvangst van de stadhouder in een kustplaats. '[T]he Aristocratic pride of this man' had hem er echter van weerhouden om hen enig teken van erkenning of dankbaarheid te tonen. Hij zou onsympathiek en hooghartig zijn geweest, en geen positieve indruk hebben gemaakt op de mensen die hij ontmoette.¹³⁴

In 1795-1796 waren de voedselprijzen sterk gestegen na koude winters en slechte graanoogsten, met maatschappelijke onrust en kritiek op de regering tot gevolg.¹³⁵ Juist in deze tijd verschenen er veel berichten over Willems vermeende hoge levensstandaard. De radicale kranten contrasteerden zijn vermeende exorbitante levensstijl met de moeilijkheden van de armen in deze

¹³² *Morning Post* 30-01-1795, p.2.

¹³³ *Morning Chronicle* 21-01-1795, p.2.

¹³⁴ *Morning Post* 17-03-1795, p.2.

¹³⁵ W.M. Stern, 'The Bread Crisis in Britain, 1795-96', *Economica* 31-122 (1964) 168-187; Philp, 'Fragmented Ideology', 62.

tijden van voedselschaarste. Er zouden dagelijks niet minder dan achtendertig haardvuren branden in het paleis dat de Oranjes ter beschikking was gesteld door koning George, Hampton Court, en de prins en zijn gevolg zouden zo veel eten dat er in de omgeving nauwelijks nog voedsel te krijgen was.¹³⁶ Dit alles zou ook nog op kosten van de Britse belastingbetaler geschieden, iets wat regeringsgezinde kranten op hun beurt hevig bestreden.¹³⁷ Nu de stadhouder was opgenomen in de Britse elite, namen de radicalen hem dus ook op in de kritiek die zij op deze elite hadden, door de prins neer te zetten als een archetypische aristocraat, met bijbehorende decadentie, arrogantie, en als parasiet van de Britse samenleving.

De berichten over de val van de Republiek en over de prins als decadente aristocraat kwamen op in 1795, en verdwenen weer tegen 1797. Er was echter ook een duurzamere negatieve beeldvorming over de prins in de radicale kranten, die zou aanhouden tot minstens 1802, en die veel specifiek op hem als persoon was afgestemd. Veel van de radicale kranten hadden een speciale rubriek waar ze met korte berichtjes leden van de Britse *high society* op de hak namen. Op humoristische wijze maakten zij toespelingen op vermeende negatieve eigenschappen van de elite, vaak in de context van actualiteiten. Vanaf de tweede helft van 1795 begon de stadhouder hierin te verschijnen.

Er waren drie terugkerende eigenschappen te onderscheiden. De voornaamste hiervan was zijn vermeende slaapziekte, een verwijzing naar zijn besluiteloze en lethargische aard. Daarnaast kwamen opiumgebruik en rokkenjagerij ook regelmatig voorbij. Zo suggereerde een krant dat bij een van zijn tripjes door het land 'His Serene *Drowsyness* intends to take up his residence at *Lul-worth Castle*', uitte een andere verbazing dat een dame die op zoek was naar 'a sleeping partner in the lace business', nog geen reactie van de stadhouder had gekregen, en zou de prins heel veel tijd besteden aan het bestuderen van 'Mrs. Charlotte Smith's celebrated Ode to the *Poppy*', een populair gedicht van dat moment.¹³⁸ De dubbele betekenissen en woordspelingen waren duidelijk bedoeld om de stadhouder belachelijk te maken.

J.R. de Bruijn en A.J.C.M. Gabriëls noemden in artikelen ook al gevallen van de vermeende slaapziekte van de prins, die zij waren tegengekomen in correspondentie van respectievelijk George IV en Lord Grenville, een kabinetslid van premier Pitt. Zij lijken dit allebei voor een werkelijke aandoening te hebben aangezien.¹³⁹ Mijn onderzoek suggereert echter dat het simpelweg een populair element was in de satire over de prins. Dit wordt gesteund door de absentie van verdere

¹³⁶ *Morning Post* 18-03-1795, p.6; 28-03-1795, p.7.

¹³⁷ *Ibidem* 05-03-1795, p.4; *St. James's Chronicle or the British Evening Post* (Londen) 05-03-1795, p.4.

¹³⁸ *Morning Post* 18-08-1796, p.2; *Gazetteer and N.D.A.* 27-06-1796, p.2; *Telegraph* (Londen) 18-01-1797, p.2.

¹³⁹ De Bruijn, 'Oranje en de Invasie', 5; A.C.J.M. Gabriëls, 'Tweemaal in ballingschap. Het verblijf van prins Willem V in Gelderland (1785-1787) en in Groot-Brittannië (1795-1801)', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 112-3 (1999) 344.

meldingen van slaapziekte in de literatuur over de prins en in alle Britse krantenartikelen van voor de tweede helft van 1795 die ik onderzocht heb. Wel is het erg interessant om te zien dat de satirische beeldvorming over Willem blijkt zelfs in de hoogste kringen bekendheid genoot.

De beeldvorming over Willem V die vanaf eind 1794 in de radicale kranten verscheen, liet in allerlei opzichten een breuk zien met de radicale beeldvorming over de prins van voor 1793. Enerzijds gingen deze kranten nu op een kritische wijze negatief over de persoonlijkheid van de stadhouder schrijven, terwijl zij daar voorheen juist helemaal niet over schreven. Anderzijds namen zij nu conservatieve standpunten in over de constitutionele positie van de stadhouder en over de relatie tussen Groot-Brittannië en de Republiek.

Bekeken vanuit de ideologische tegenstelling tussen conservatieven en radicalen, zoals deze in de vorige twee hoofdstukken naar voren is gekomen, waren deze twee manieren van denken in veel opzichten aan elkaar tegengesteld. Toch werden ze gelijktijdig en naast elkaar gebruikt door alle radicale kranten in 1795-1798 om kritiek te leveren op de Britse regering. Er lijkt dus sprake te zijn van een patroon.

Aan het einde van het eerste hoofdstuk benadrukte ik dat de radicalen en conservatieven niet in discussie met elkaar gingen vanuit een gelijk paradigma. Van twee incompatibele wereldbeelden was vanaf eind 1794 echter geen sprake meer. De radicale kranten bekritiseerden de val van de Republiek en het handelen van de regering vanuit in essentie conservatieve standpunten. Een deel van de negatieve beeldvorming over de persoonlijkheid van de stadhouder had wel een radicale insteek, in de wijze waarop de radicale kranten daarmee de Britse elite leken te willen hekelen. Echter, het grootste deel bestond uit satire, wat toch op zijn minst een toonmatiging aangeeft.

De verandering duidt dus op een verschuiving in het ideologische paradigma waar deze radicale kranten vanuit over de stadhouder schreven. Hun oude kenmerkende retoriek was zo goed als verdwenen. Volgens de criteria die ik in de inleiding opstelde voor het gebruik van de termen conservatief, oppositioneel en radicaal, zouden we deze kranten niet langer radicaal moeten noemen, maar oppositioneel.

Mijns inziens was deze verandering een reactie op het veranderende politieke klimaat in Groot-Brittannië in deze jaren. In een tijd waarin de radicale opinie in minder aantrekkelijk werd en steeds feller werd bestreden, lijkt er tegen 1794-1796 een soort experimentele fase te zijn aangebroken in deze kranten. Ze zochten naar nieuwe en minder provocerende manieren om kritiek op de regering en samenleving mee te uiten, en hun publiek te kunnen blijven bereiken. Dat zij gelijktijdig tegengestelde posities verdedigden, suggereert dat ze hun nieuwe toon nog niet helemaal gevonden hadden.

In de literatuur spreekt men meestal van twee opties die radicalen hadden in de late jaren negentig: ze konden ondergronds verder gaan met het uitdragen van het radicalisme, met het gevaar opgedoekt te worden, of ze gaven vrijwillig het radicalisme op, zoals de *Morning Chronicle* en diverse andere radicale kranten zouden doen in de late jaren negentig.¹⁴⁰ Er zou sprake zijn van een alles-of-niets-situatie.

Mijn bevindingen bieden een alternatief voor de afloop van de ideologische strijd van de jaren negentig: blijkbaar schoven de radicale kranten na 1793 op in de richting van de oppositie, alvorens het radicalisme op te geven. Of deze verandering een echte ideologische matiging onder de redacteurs en lezers van de radicale kranten representeerde, of dat het een strategie was om het hoofd in deze lastige tijd boven water te kunnen houden, is vanuit mijn bronnen en de insteek van mijn onderzoek niet te zeggen. Desalniettemin is het een interessant idee dat verder onderzoek verdient.

Het verdwijnen van de radicale stem uit het debat over Willem V roept de vraag op of de beeldvorming over de stadhouder na 1798 nog deel was van een werkelijk politiek-ideologisch debat, voor zover dat nog bestond volgens mijn definitie daarvan. Deze vraag zal ik proberen te beantwoorden aan de hand van de ontwikkelingen die de beeldvorming over de prins vanaf 1799 doormaakte.

De invasie van 1799 en het einde van het Britse debat over Willem V, 1799-1806

Na een relatief stil 1798, zou 1799 weer een jaar worden waarin Willem V volop in de Britse pers kwam, omdat toen de Brits-Russische invasie van Noord-Holland plaatsvond. De eerste berichten over de invasie verschenen rond tien juni 1799. Meerdere kranten meldden toen dat koning George tijdens een militaire inspectie tegen de stadhouder zou hebben opgemerkt hoezeer zijn troepen hem vervulden van trots, en 'that he trusted in three months the stadtholder would have the pleasure of witnessing in his own country a similar spectacle'.¹⁴¹ Deze merkwaardige en betekenisvolle opmerking vatte de Britse pers op als een teken dat de langverwachte poging tot het herstellen van de stadhouder aanstaande was.

De invasie was officieel geheim, en op voorhand werd er vanuit officiële kanalen niets over naar het publiek toe gecommuniceerd. Zelfs in het parlement vonden er van tevoren geen debatten over plaats; de momenten waarop de invasie bekend werd, vertrok, en terugkeerde, vielen allemaal buiten parlementaire seizoenen, mogelijk met opzet. De regering zocht dus geen publieke steun voor de invasie. Toch waren vrijwel alle details ervan al ruim voor vertrek bekend, zoals de

¹⁴⁰ Harris, *Politics and the Press*, 44; H. Barker, *Newspapers, Politics and English Society, 1695-1825* (Harlow 2000) 189-190.

¹⁴¹ *General E.P.* 11-06-1799, p.1.

samenwerking met Rusland, de namen van de aanvoerders, de doelen en de motieven. Het was met enige irritatie dat prinses Wilhelmina bij het vertrek van de expeditie in een brief aan haar dochter Louise schreef: 'Les Gazettes Angloises de ce matin annoncent que *l'expédition secrete* a mis à la voile.'¹⁴² Het is dan ook goed mogelijk dat de Britse regering bewust informatie lekte aan de kranten voorafgaand aan de invasie, om zo toch steun ervoor te creëren bij hun achterban.

De meeste kranten reageerden zeer positief op het idee van een Britse invasie van de Republiek. Het idee heerste alom dat de omstandigheden ideaal waren. Er was onrust in Frankrijk, wat de Fransen had gedwongen hun troepen terug te trekken uit de Republiek. Ook zou de onrust in de Republiek groot zijn: na jaren onder het Franse juk zouden de Nederlanders massaal klaarstaan om in opstand te komen zodra de invasiemacht geland was op de Nederlandse kust.¹⁴³ In alle opzichten leek het plan verzekerd van slagen. Het gebrek aan kritische geluiden was opvallend. Hierop zal ik later nog terugkomen.

De stadhouder kreeg in het verhaal van de kranten en de regering dezelfde rol. Het doel van de invasie omschreef de *London Packet* als 'to repossess the stadtholder of his legitimate authority'.¹⁴⁴ Dat de invulling van deze 'legitimate authority' open stond voor discussie, is reeds duidelijk. Toen de invasiemacht vertrokken was, en het parlementair seizoen begon, vroeg een tegenstander van de invasie in een parlementair debat of ze zich niet beter konden terugtrekken nu de Nederlandse vloot veroverd was. Henry Addington, een vertrouweling van Pitt¹⁴⁵, sprak toen:

We obtained the Dutch Fleet under the most solemn engagement to protect and preserve it for its lawful Sovereign; and we embarked on this Expedition under the confident, and [...] well-founded hope, that the people of Holland might be brought to the standard of loyalty, to its legitimate Prince [...].¹⁴⁶

Hier is te hoe de Britse regering de conservatieve retoriek inzette om het politieke potentieel van Willem ten volste te benutten. De stadhouder zou de legitieme soeverein van de Republiek zijn, de Britten zouden de plicht hebben om hem te herstellen, en de omstandigheden zouden perfect zijn voor een Oranjerevolutie. De symbolische rol van Willem was dus erg groot; hij was van buitengewoon belang voor de rechtvaardiging van de missie.

¹⁴² J.W.A. Naber, *Correspondentie van de Stadhouderlijke Familie 3: 1795-1799* ('s Gravenhage 1933) 291.

¹⁴³ *Whitehall E.P.* 15-08-1799, p.5.

¹⁴⁴ *London Packet or New Daily Advertiser* 22-07-1799, p.4.

¹⁴⁵ F. Burns, 'Blog: Henry Addington, 1st Viscount Sidmouth', *History of government No. 10 guest historian series*: <https://history.blog.gov.uk/2015/10/01/henry-addington-1st-viscount-sidmouth/> (geraadpleegd 15-08-2018).

¹⁴⁶ *Star and Ev. Ad.* 01-10-1799, p.2.

In contrast hiermee was de prins nauwelijks betrokken bij de voorbereidingen of het verloop van de invasie, ook niet achter de schermen.¹⁴⁷ Sommige kranten speculeerden vooraf over zijn persoonlijke aanwezigheid bij de missie, maar hij werd vertegenwoordigd door zijn zoon, erfprins Willem.¹⁴⁸ In de weken voor, tijdens en na de invasie was van Willem zelfs nauwelijks een spoor te bekennen in de kranten. Waar hij anders zo vaak aanwezig was aan het hof, bij theatervoorstellingen of op partijen, leek hij plots van de aardbodem verdwenen te zijn.

Er is hier een principe zichtbaar dat ik in het eerste hoofdstuk al duidde in de conservatieve retoriek in de jaren 1786-1787. Zowel in die jaren als in 1799 ging de discussie over de stadhouder zich richten op de belangen van Groot-Brittannië en het handelen van de Britse regering. Op beide momenten kreeg Groot-Brittannië de rol van actor in de conservatieve voorstelling van de situatie, en kreeg de prins een passieve symbolische rol, waarmee hij als rechtvaardiging voor Brits handelen werd gebruikt. Het verschil met de jaren 1786-1787 was uiteraard dat in 1799 Groot-Brittannië ook daadwerkelijk de actor in de situatie was, en de prins het symbool. De invasie werd uitgevoerd voor, maar niet door de stadhouder. De manier waarop de conservatieven de situatie retorisch benaderden, was echter precies hetzelfde. Het toont opnieuw aan dat de elementen die in de conservatieve beeldvorming over de prins werden benadrukt, veranderden naargelang de aanleiding tot hun schrijven.

De Britse invasiemacht vertrok halverwege september. Zonder grote moeite veroverden de Britten de Nederlandse vloot en Den Helder. Kort daarop landden de Russische troepen, en samen trokken de legers zuidwaarts richting Amsterdam. Zij veroverden nog enkele steden, maar liepen al snel vast. De verdediging bleek feller dan verwacht, en de beloofde volksoptand bleef uit. Integendeel: de meeste verdedigers zouden Nederlanders zijn geweest.¹⁴⁹ Tegen midden oktober 1799 zag de Engelse aanvoerder zich gedwongen over de overgave te onderhandelen met de Franse bevelhebber. De Britten en Russen mochten zich ongehinderd terugtrekken en de veroverde vloot behouden, maar de invasie leverde voor de Russen, de Britten en de stadhouder weinig op.

Toen na enkele maanden het stof was neergedaald, leek het leven van de stadhouder op het oog niet anders dan voorheen. Toch zou de mislukte invasie grote gevolgen hebben voor hoe men de prins in Groot-Brittannië bezag. Drie veranderingen in de wijze waarop de Britse kranten over hem schreven vanaf 1800 tonen dit. Allereerst was er een gestage afname te zien van het gebruik van de titel 'stadtholder' als aanduiding voor Willem, en de opkomst van 'Prince of Orange'. Het gebruik van 'stadtholder' na 1795 was een teken dat de claim van Willem op deze titel geloofwaardig was. Het hield een weigering om de Bataafse republiek te erkennen in zich. 'Prince of

¹⁴⁷ De Bruijn, 'Oranje en de Invasie', 14, 16-17.

¹⁴⁸ *True Briton* 19-09-1799, p.2.

¹⁴⁹ *Courier* 26-09-1799, p.3.

Orange' was daarentegen een neutrale, minder beladen term, die geen territoriale claims met zich meebracht.

Ten tweede zette de afname van het aantal krantenartikelen over de prins, die onderbroken was door de invasie, zich daarna weer voort. De prins kwam dus steeds minder in de kranten voor. Tot slot was er een verschuiving te zien van de kranten naar het parlement als platform voor de discussie over de stadhouder. De kranten lijken na de invasie nog nauwelijks inhoudelijk te hebben geschreven over de prins; van een echte discussie tussen twee politieke zijden was daar al helemaal geen sprake meer. Juist het parlement, dat zich wat de stadhouder betrof tot dusver op de vlakte had gehouden, ging nu het lot van de stadhouder bediscussiëren. Omdat vrijwel alle kranten de parlementaire debatten publiceerden, kan worden betoogd dat de discussie over de stadhouder onderdeel bleef van de publieke politieke discussie in Groot-Brittannië. Zoals we echter zullen zien, leek er nog weinig animo te zijn voor publieke participatie.

Om de veranderingen in het Britse debat over de prins na 1800 te begrijpen, dienen we eerst te kijken naar hoe de houding van de Britse regering ten aanzien van hem veranderde na de invasie. Het kabinet van premier Pitt had sinds 1795 op een zo ruim mogelijke interpretatie van de stadhouderlijke macht ingezet. Als de invasie was geslaagd, had de zij de grootste lof kunnen oogsten. De stadhouder had als een Britse marionet de Republiek stevig in de Britse invloedssfeer kunnen houden, als een bolwerk tegen Frankrijk.¹⁵⁰ Het mislukken van de invasie had tot gevolg dat een nieuwe Oranjerestauratie echter niet meer geloofwaardig was. Er restte de regering dan ook niets anders dan de zaak van de stadhouder zo snel mogelijk op een nette wijze af te handelen, en daarbij zo min mogelijk gezichtsverlies te lijden.

Kort na het mislukken van de invasie vingen de vredesonderhandelingen met de Fransen aan, die zouden leiden tot de Vrede van Amiens in 1802. De erkenning van de positie van de stadhouder en het vasthouden aan het herstel van stadhouderlijk gezag in de Republiek, waren hierbij voor de Britse overheid niet langer een troefkaart, maar een belemmering. Bij de vrede gaven ze dit dan ook op, en erkenden ze de Bataafse Republiek. Ook de stadhouder diende zijn claims op de Republiek op te geven. In ruil hiervoor kregen de Oranjes enkele gesecculariseerde staatjes in het Heilige Roomse Rijk, die samen met hun oude erflanden, het vorstendom Nassau-Oranje-Fulda zouden vormen. Het verdrag voorzag tevens in een financiële vergoeding voor zijn verloren bezittingen, te betalen door de Bataafse Republiek. Toen betaling hiervan uitbleef, kenden de Britten in 1803 zelf een jaarlijkse toelage aan de Oranjes toe.

Deze praktische, diplomatieke oplossing weerspiegelt uiteraard niet de grondige herziening van het standpunt van de Britse regering ten aanzien van de prins, die nodig was om deze oplossing

¹⁵⁰ De Bruijn, 'Oranje en de Invasie', 11-12.

mogelijk te maken. De concessies die de Britse regering bij de vredesonderhandelingen aan de Fransen had moeten doen, hadden onmogelijk verdedigd kunnen worden vanuit het conservatieve ideologische standpunt van de regering over de prins sinds 1795. De regering kon dan ook niet anders dan grote delen van haar oude positie over de prins los te laten. Hoe de regering van Pitt dit aanpakte, is mooi zichtbaar op twee momenten van parlementaire discussie over de prins na 1799: de discussies over het falen van de invasie in 1800, en de debatten over de concept- en eindversie van de Vrede van Amiens in 1801 en 1802.

Beide instanties waren duidelijk gelegenheden waarbij de oppositie de regering in de verdediging probeerde te dringen. De oppositionele argumenten vertoonden grote overeenkomsten met die van de radicale kranten bij de val van de Republiek in 1795. Het mislukken van de invasie was volgens de oppositie te wijten aan slecht inzicht, slechte rechtvaardiging en onkundig handelen van de regering. De vrede van Amiens zette zij om dezelfde redenen neer als een slecht akkoord. De stadhouder zou de trouwste bondgenoot zijn geweest van de Britten, en had alles opgeofferd voor de Britse zaak.¹⁵¹ Groot-Brittannië was hem hiervoor grote dankbaarheid verschuldigd, maar de regering betoonde dit volgens de oppositie niet in de wijze waarop zij de prins behandelde. De invasie zou niet zijn meer geweest dan een politiek spel van de Britse regering, waarvan het Nederlandse volk en de stadhouder beiden slachtoffer waren geworden.¹⁵² De vergoeding die voor de stadhouder was vastgelegd in de vrede van Amiens zouden de Britse zwakte tonen en te vaag zijn opgesteld, waardoor ze geen enkele garantie boden dat ze nageleefd zouden worden.¹⁵³

Doordat premier Pitt een grote meerderheid had in zowel het Hoger- als het Lagerhuis, kon de oppositie hem niet deren. Daarbij kon de oppositie Pitt en zijn kabinet lastig vastpinnen op eerdere uitspraken. Het echte politieke spel rond de stadhouder was tot nu toe in de achterkamertjes gebleven. Het debat over de prins had juist onder het publiek plaatsgevonden, maar bijvoorbeeld in het parlement nagenoeg niet.

De regering was dan ook geenszins in verlegenheid gebracht door de kritiek van de oppositie. In het debat over het mislukken van de invasie gingen conservatieve sprekers simpelweg niet in op de stadhouder. Bij de debatten over de vrede van Amiens beaamden alle conservatieve sprekers juist wat de oppositiesprekers hadden gezegd: de stadhouder was inderdaad een trouwe bondgenoot die recht had op Britse dankbaarheid. De onderhandelaars hadden echter hun best voor hem gedaan, en de stadhouder kon de vrede niet in de weg staan.¹⁵⁴

¹⁵¹ Hansard, *Parliamentary History* 36, 160.

¹⁵² *Ibidem* 34, 1403.

¹⁵³ *Ibidem*, 574-582.

¹⁵⁴ *Ibidem*, 172.

Het opportunisme dat aan de basis van zowel de conservatieve als oppositionele redeneringen lag, blijkt pas echt uit de uitspraken die beide zijden deden over de soevereiniteit van de stadhouder. In 1800 vroeg een spreker van de oppositie, Richard Sheridan, nog of het juist was geweest van de Britse regering om de stadhouder na zijn vlucht te zien als 'the rightful sovereign of Holland, which he never were', en om vervolgens zijn toestemming te vragen voor het opeisen van allerlei Nederlands bezit, variërend van vloten tot kolonies.¹⁵⁵ In de debatten over de vrede van Amiens betoogden oppositiesprekers juist dat de onderhandelde vergoeding veel te gering zou zijn voor iemand die soevereiniteit over een groot land verloren was.¹⁵⁶ De conservatieve Lord Pelham, minister van binnenlandse zaken, ging in zijn reactie op deze kritiek zo ver om te zeggen dat '[...] it ought to be recollected, that, however powerful his claims were on our generosity as an old and faithful ally, he could not now be considered a sovereign', waardoor de stadhouder slechts op een kleine vergoeding aanspraak kon maken.¹⁵⁷ Zowel oppositie als regering lijken zonder enige gêne volledig tegen eerdere uitspraken en standpunten in te zijn gegaan.

Het feit dat de Britse regering zonder moeite haar eerdere uitspraken kon ontkennen, laat zien dat er voor haar geen ideologische belang meer te verdedigen was in de discussie over de stadhouder na 1800. Zij ontleende niet langer legitimiteit voor haarzelf of haar beleid aan het propageren van een bepaald beeld van de prins. Gezien het feit dat enkele jaren hiervoor de conservatieven nog fanatiek de stadhouder hadden verdedigd vanuit de typerende manier dat zij hem plaatsen in hun ideologie, is het veelzeggend dat de regering nu zomaar op haar woorden kon terugkomen.

Dit was mijns inziens mogelijk gemaakt door twee omstandigheden. Allereerst het wegvallen van het politiek potentieel van de stadhouder. Ik heb eerder betoogd dat de controverse om zijn positie in stand werd gehouden door de erkenning die hij genoot van de Britse regering. Deze erkenning hadden zij nu opgegeven, omdat de prins niet langer politiek potentieel voor hen had: er was door de mislukte invasie geen ambivalente interpretatie meer mogelijk van de positie van de prins in de Republiek. Doordat de Britse regering niet langer de controverse omtrent de prins in stand hield, was er in theorie ook geen reden meer om over hem te discussiëren in Groot-Brittannië.

Dat de regering terugkwam op een positie die zij jarenlang als dogma hadden verdedigd, had natuurlijk gemakkelijk aangevallen kunnen worden. Dit gebeurde echter niet, doordat de regering ook geen echte weerstand meer ondervond van politiek-ideologische tegenstanders, de tweede oorzaak. Ik schreef eerder dat er voorafgaand aan de invasie geen kritische berichten over de prins of de invasie te vinden waren in de kranten. Het mislukken van de invasie zorgde wel voor enkele

¹⁵⁵ Ibidem, 1401-2.

¹⁵⁶ Ibidem, 36, 659.

¹⁵⁷ Ibidem, 701.

kritische berichten, maar uitsluitend over de regering, en op kleine schaal. Nadien verschenen er in de oppositionele pers in 1800 en 1801 nog enkele reacties op het parlementaire debat, waarbij zij gebruik maakten van het beeld van de stadhouder als trouwe bondgenoot die recht had op de hulp van Groot-Brittannië. De uitgangspunten van de conservatieven en de oppositie, in zowel het parlement als in de kranten, lagen na 1800 zo dicht bij elkaar, dat er haast sprake was van een semantisch debat over de stadhouder, en zeker niet van geheel verschillende visies op hoe politieke systemen en de samenleving ingericht zouden moeten zijn.

Het kan dan ook niet anders dan dat de verandering in de beeldvorming over de prins tevens samenhang met het wegvallen van de radicale ideologie als onderdeel van het publieke politiek-ideologische debat van het moment. De kleine groep hervormingsgezinde *Whigs* onder Fox woonde sinds 1797 nog nauwelijks parlementaire debatten bij, uit protest tegen de weigering van de regering om hen op wat voor manier dan ook tegemoet te treden.¹⁵⁸ De radicale kranten waren opgehouden te bestaan, of hadden zich van het radicalisme afgekeerd.

We hebben gezien dat de oppositie in de parlementaire debatten van 1800-1802 een beeld van de prins gebruikte, dat volledig overeenkwam met dat uit de radicale kranten van 1795-1797, en de enkele krantenartikelen uit 1800-1802. Dit bevestigt dat de radicale kranten eind 1794 inderdaad ideologisch waren opgeschoven in de richting van de oppositie. Hun maatschappijkritische houding, die mijns inziens ervoor pleit dat zij in 1795-1797 nog enigszins radicaal genoemd konden worden, keerde na 1797 niet meer terug in hun schrijven over de stadhouder. Dit viel min of meer samen met de periode waarin de echte eindfase van het publieke radicalisme in Groot-Brittannië begon. De ideologische tegendruk die de hervormingsgezinde oppositie en de radicalen in grote delen van de jaren 1780-1800 hadden geboden aan de conservatieven, was er dus niet meer.

Dit brengt ons aan het einde van deze laatste fase van het politiek-ideologische debat over stadhouder Willem V in het Verenigd Koninkrijk. Zodra de afspraken van de vrede van Amiens ten uitvoer waren gebracht in 1803, stond de *ci-devant* stadhouder zijn titels af aan zijn zoon. Zijn plotselinge dood in 1806 ging relatief stilletjes aan inwoners van het Verenigd Koninkrijk voorbij. Slechts enkele kranten hadden korte passages waarin ze zijn overlijden meldden. Zo schreef de *Newcastle Courant*:

Died. On the 8th inst. at Brunswick, in his 58th year, his Serene Highness William V. Prince of Orange, late Stadtholder of the United Provinces, a knight of the garter, etc. He was cousin-german to his majesty.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Macleod, *War of Ideas*, 111.

¹⁵⁹ *Newcastle Courant* (Newcastle) 26-04-1806, p.4.

Gezien de aandacht die de prins meer dan twee decennia had genoten in de Britse pers en samenleving, is deze omschrijving opvallend kort en onpersoonlijk. Het was tekenend voor de wijze waarop Willem V als obscure voetnoot de Britse geschiedenis in zou gaan.

Conclusie

De landing van Willem V in Groot-Brittannië veroorzaakte een golf van debat en beeldvorming over hem, nadat de kranten enkele jaren lang weinig over hem hadden geschreven. Ik heb betoogd dat het voortbestaan van de controverse en discussie over de prins afhankelijk was van de erkenning die hij na zijn vlucht van de Britse regering kreeg. Het verzet van de Britse regering tegen de nieuwe Bataafse Republiek en de afschaffing van het stadhouderlijk ambt effende de weg voor het inzetten van de prins als troefkaart in de Britse oorlogsvoering. Hiermee maakte zij tegelijkertijd de prins tot onderwerp van discussie in Groot-Brittannië, omdat een interpretatie van zijn positie nu onderdeel was geworden van het regeringsbeleid.

De conservatieven interpreteerden de val van de Republiek vanuit het Brits-Franse vijandbeeld als het verraden van de Britten en de stadhouder door het Nederlandse volk aan de Fransen, waarmee zij de situatie dus zoals steeds moralistisch invulden. Op deze wijze was het positieve beeld van de stadhouder onderdeel van een verdediging van de conservatieve ideologie in het licht van de schrik die de val van de Republiek veroorzaakte.

Daarnaast droegen de conservatieve kranten met hun berichtgeving over de prins bij aan een positief beeld van hem. Hij zou bekendheid en populariteit hebben genoten. Ook werd hij met een haast vanzelfsprekend gemak opgenomen in de Britse elite, en hadden de Oranjes volgens de kranten zeer nauwe banden met de koninklijke familie. Dat de conservatieve kranten de Oranjes neerzetten als een welhaast Britse familie, toont aan dat zij het beleid verdedigden dat de regering ten aanzien van de prins voerde, omdat de prins uitgesproken conservatieve ideeën was gaan belichamen.

Tussen 1795 en 1798 ontstond er een tweedeling in de radicale beeldvorming over de prins. De radicale kranten gingen voor het eerst over de prins als persoon schrijven, op een negatieve wijze die paste bij hun kritiek op de Britse elite. Hun standpunten over de constitutionele positie van de prins in de Republiek, voorheen een onderscheidend onderdeel van het radicale schrijven over de prins, waren nu echter een variant van de conservatieve constitutionele standpunten geworden. Vanuit het idee dat de prins inderdaad de soeverein van de Republiek was geweest en dat de val van de Republiek de schuld van de Britse overheid was, gingen deze kranten de prins als een slachtoffer van de regering van Pitt neerzetten. De prins gebruikten zij dus nog altijd in kritiek op de Britse regering en elite.

Er was sprake van een grote gelijkenis tussen het standpunten van de radicale kranten in 1795-1796 en de positie die de oppositie innam in de parlementaire debatten na de invasie van 1799. Deze kwamen zo sterk overeen, dat de ontwikkeling van de radicale redactie vanaf eind 1794 kan worden gezien als het zoeken van aansluiting bij de 'normale' oppositie, hetgeen neerkomt op een toonmatiging van de positie die zij in het politiek-ideologische debat innamen. Dit laat zien dat de radicale kranten vanaf eind 1794 ideologisch de oppositie naderden. In plaats van verder te radicaliseren of hun kritische houding helemaal te verliezen, kozen deze kranten dus een middenweg.

Ik heb gesuggereerd dat een mogelijke verklaring hiervoor kan worden gevonden in de lastige positie waarin de hervormingsgezinde media zich in deze tijd bevonden. Het afnemen van de sociale acceptatie van hervormingsgezindheid en de toenemende vervolging door de Britse overheid drongen de radicale opinie steeds verder in het nauw. Dat de radicale kranten precies toen bepaalde onderdelen van de conservatieve beeldvorming overnamen, maar toch kritisch bleven, kan een teken zijn van een strategieverandering, of van een oprechte ideologische verandering onder de lezers of redacteurs van de kranten.

Toen de invasie bekend werd in juni 1799, keerde het gebruikelijke conservatieve beeld van de prins terug. De conservatieve kranten verdedigden de standpunten van de Britse regering over de positie van de prins, en waren positief over de vooruitzichten van een invasie van de Republiek. De situatie was vergelijkbaar met de jaren 1786-1787, in de zin dat Britse belangen voorop kwamen te staan. Het leverde dan ook een vergelijkbare beeldvorming op: de conservatieve kranten benadrukten zijn band met Groot-Brittannië en de juistheid van Brits ingrijpen, terwijl zij over de prins als persoon slechts oppervlakkig schreven. De prins was wederom een passief symbool, en geen actor. De radicale beeldvorming keerde niet terug voorafgaand aan of na de invasie. Dit is opvallend, gezien de belangrijke rol die de stadhouder speelde in de conservatieve rechtvaardiging ervan. Deze afwezigheid suggereert dan ook dat de radicale opinie daadwerkelijk niet langer onderdeel was van het publieke politiek-ideologische debat in Groot-Brittannië.

Gelijktijdig toonden de veranderingen in het debat over de prins na 1800 ook het belang van de mogelijkheid tot een ambivalente interpretatie van de positie van de stadhouder, en het politiek potentieel dat hieruit voortvloeyde, voor de mate waarin hij te bediscussiëren was. Het mislukken van de invasie van 1799 zorgde ervoor dat het politiek potentieel van de stadhouder wegviel. De geloofwaardigheid van het herstel van de stadhouder was hierdoor zo sterk aangetast, dat de Britse regering geen andere mogelijkheid had dan op haar eerdere standpunten over hem terug te komen. De controverse over de prins viel hierdoor weg, en daarom was het ook niet meer dan logisch dat de kranten minder over de prins schreven na 1799.

Het feit dat de regering en oppositie de parlementaire debatten na de invasie en vrede van Amiens grote met grote opportuniteit van standpunt wisselden of tegen eerdere uitspraken ingingen, bewijst deze veranderingen. Hun posities verschilden nog slechts minimaal van elkaar. Beide gebruikten hetzelfde beeld van de prins, als trouwe bondgenoot die alles op het spel had gezet voor de Britten. Ze verschilden alleen in opvatting over wat voor gevolgen dit zou moeten hebben voor hoe de Britten hem nu moesten behandelen. Van controversie noch ideologisch debat over prins was dus nog sprake.

Conclusie

In deze scriptie heb ik betoogd dat er in de Britse kranten tussen 1780 en 1806 vrijwel voortdurend tegengestelde beelden van stadhouder Willem V bestonden, die werden gebruikt in het politiek-ideologische debat. Ik heb onderzocht uit welke elementen deze beelden bestonden, hoe ze zich ontwikkelden, en hoe de verschillende politieke ideologieën ze gebruikten om zich ten opzichte van elkaar te positioneren. De ambivalentie van de persoonlijkheid en positie in de Republiek van Willem V hebben hierbij steeds centraal gestaan. De verschillende kampen in het Britse politiek-ideologisch debat maakten bewust gebruik van zijn ambiguïteit, en lijken haar opportuun te hebben uitgebuit naargelang de situatie.

De conservatieven lieten door de jaren heen grote continuïteit zien in hun beeldvorming over de prins. Elementen van het beeld dat zij tot 1785 van hem opbouwden, bleven in de gehele periode van dit onderzoek terugkeren. Aan de basis van hun denken lag het Brits-Franse vijandbeeld. Vanuit dit beeld interpreteerden de conservatieven de wereld om hen heen, die zij indeelden in 'goed' of Brits en 'slecht' of Frans. De conservatieven identificeerden zich gedurende de periode van dit onderzoek op meerdere momenten met de stadhouder en zijn aanhangers. De tegenstanders van de stadhouder, de patriotten en het Nederlandse volk, associeerden zij met de Fransen, waarmee ze hen tot vijand maakten.

De reden dat ik deze zienswijze moralistisch noemde, was dat de manier waarop de conservatieven hem hierin plaatsten automatisch een positieve beeldvorming tot gevolg had. Dat Willem tegen de Fransen, en voor de Britten zou zijn, gaf hem in conservatieve ogen automatisch morele superioriteit ten opzichte van zijn vijanden, een inherente goede persoonlijkheid, uitstekende kwaliteiten als leider, en zou een teken zijn dat hij gelijk had in de strijd met de patriotten.

Vooraf in de conservatieve beeldvorming had het doel dat zij hadden met het schrijven over de stadhouder gevolgen voor welke elementen zij in hun beeld van de prins benadrukten. De jaren 1780-1784 en 1795-1796 waren periodes waarin mijns inziens de nadruk lag op de verdediging van de conservatieve ideologie in tijden dat de conservatieven een bedreiging ervoeren. Een positieve beeldvorming en het retorisch verdedigen van de prins tegen zijn vijanden stonden op die momenten gelijk aan het verdedigen van de conservatieven en Groot-Brittannië zelf.

In de jaren 1786-1787 en 1799 daarentegen, zetten de conservatieve kranten de prins in voor politieke doelen, namelijk het verdedigen van overheidsbeleid en Brits ingrijpen in de Republiek. Zij benadrukten op deze momenten vooral zijn rol als de 'juiste' partij in de Republiek, zijn band met Groot-Brittannië en het idee dat hij Britse belangen vertegenwoordigde. Over zijn persoonlijkheid en zijn eigen aandeel in de strijd schreven de conservatieven dan juist minder. In het

beeld dat zij van de situatie schetsten, nam Groot-Brittannië de rol van actor van de prins over, terwijl hijzelf als een passief symbool werd neergezet om het Britse handelen te rechtvaardigen. Het was ook op deze momenten dat de conservatieven uitspraken deden over de constitutionele positie van de prins in de Republiek, die dan de ruimst mogelijke interpretatie kreeg.

Ik heb betoogd dat het de verschillende ideologische bases waren die voor het ontstaan van verschillende soorten beelden van de prins zorgden. De radicale ideologie was gebaseerd op logica, universalisme, en utilitarianisme, tegenover het dogmatische moralisme van de conservatieven. De radicalen en de *Rockingham Whigs* boden dan ook een alternatieve visie op de politiek-ideologische situatie in zowel de Republiek als Groot-Brittannië. Bij de radicalen stonden de volkeren van zowel Groot-Brittannië als de Republiek tegenover hun respectievelijke elites of regeringen, die hun macht probeerden te vergroten, of al te veel macht bezaten om mee te beginnen. Niet Frankrijk, maar Groot-Brittannië had de Republiek slecht behandeld, buitte de Republiek uit, en onderdrukte het Nederlandse volk.

Hoewel de radicalen de stadhouder samen met de Britse regering neerzetten als de vijand van het volk, en de politieke situatie die hij vertegenwoordigde moreel verwerpelijk vonden, bleef dit impliciet. Radicalen gebruikten de prins tot eind 1794 nauwelijks als een op zichzelf staand argument en schreven vrijwel niet over zijn persoonlijkheid of handelen. Willem V was in hun ogen een marionet van de Britse regering, steunpilaar van het in hun ogen slechte Britse beleid in de Republiek. Het was dan ook steeds de Britse overheid die schuldig was aan de misstanden in zowel Groot-Brittannië als de Republiek.

Ik heb gesuggereerd dat de radicale kranten tussen 1790 en 1792 zelf actief de situatie in de Republiek en de gevolgen van de Oranjerestauroatie als probleem op de kaart probeerden te zetten. Naast dat zij in hun betogen in de kranten en zelfs in het parlement hun visie op de kwestie propageerden, lijken de radicale kranten ook negatieve nieuwsberichten over de situatie in de Republiek voorrang op positieve berichten te hebben gegeven, waardoor de indruk ontstond dat de Restauratie niet goed, maar slecht had uitgekapt voor de Republiek. Hierin verschilden zij van de conservatieven, die vooral gebruik maakten van actualiteit en omstandigheden om onderwerpen in het politiek-ideologische debat in te zetten, zoals ik meermaals betoogde met gebruik van de theorie van Dinwiddy.

Op het verloop van het Britse politiek-ideologische debat van de jaren tachtig en negentig heb ik met de beeldvorming van de prins als perspectief nieuwe perspectieven kunnen bieden. Ik heb beargumenteerd dat er vanaf 1786 al radicale geluiden te horen waren in het debat over de patriottenstrijd, volgens de criteria die Dickinson gebruikte. Radicalen zoals Philoctetes lijken al voor 1790 de transitie van traditionele oppositionele retoriek naar de echt radicale ideeën te hebben

gemaakt. Dit is eerder dan in de literatuur wordt aangehouden als moment waarop het radicalisme van de jaren negentig zich ontwikkeld zou hebben. Tegelijkertijd waren er ook altijd aspecten van de *Rockingham*-retoriek uit de jaren tachtig terug te vinden in het radicale schrijven. Dit steunt Mark Philp in zijn visie dat veel historici incorrect zijn wanneer zij spreken van een scherpe breuk vanaf de jaren 1790 met het radicalisme van daarvoor.

Ook in de conservatieve ideologie was er mijns inziens geen sprake van een breuk in de jaren negentig met daarvoor. In de historiografie krijgt het conservatieve loyalisme van de jaren negentig vaak een speciale plek door hoe het Brits-Franse vijandbeeld in die periode succesvol werd ingezet tegen de radicalen. Mijn onderzoek wijst echter uit dat het ook in de jaren tachtig al een cruciaal onderdeel was van de conservatieve visie op de patriottenstrijd. Het lukte de conservatieven in de jaren negentig om zichzelf te herpositioneren ten opzichte van Frankrijk; hierbij was echter eerder sprake van hergebruik dan innovatie. Hierin ondersteunen mijn bevindingen de stelling van Dinwiddy dat de conservatieven aanspraak konden maken op bestaande ideeën en principes onder delen van de Britse bevolking, en deze op de juiste momenten wisten in te zetten in hun voordeel. Er was in de jaren negentig ideologisch gezien dus zowel sprake van vernieuwing als continuïteit.

De veranderingen in het schrijven over de stadhouder die de radicale kranten vanaf eind 1794 lieten zien, bieden eveneens een interessante en alternatieve visie op de ontwikkelingen van het politiek-ideologische debat in Groot-Brittannië vanaf 1795. Vanaf het moment dat de prins in Groot-Brittannië aankwam, gingen de radicalen negatief over zijn persoonlijkheid schrijven, maar verdedigden zij hem vanuit wat eerder conservatieve constitutionele standpunten waren geweest. Hiermee gingen zij volledig in tegen de positie die hervormingsgezinden al sinds 1780 innamen over de relatie tussen de stadhouder en de Republiek. Desondanks bleven deze kranten collectief met hun beeldvorming over de prins de Britse regering bekritisieren; alles wat de prins en de Republiek was overkomen was zou haar schuld zijn.

Ik heb betoogd dat de radicale pers zich in deze tijd in de richting van de standpunten van de oppositie bewoog. Deze verandering viel samen met de periode die in de historiografie wordt onderscheiden als een tijd waarin het radicalisme steeds verder in de marge en ondergronds werd gedwongen. Het is goed mogelijk dat de gebeurtenissen in Frankrijk, de verschrikkingen van de oorlog, en de verhardende strijd tussen de conservatieven en radicalen, voor velen aanleiding was tot het maken van de overstap naar sociaal geaccepteerde vormen van kritiek op de Britse regering en haar beleid, uit oprechte overtuiging of praktische overwegingen. Het beeld dat deze kranten vanaf 1795 van de prins neerzetten, gebruikte de oppositie na 1800 ook daadwerkelijk in de parlementaire debatten met de regering na 1800, wat mijn theorie ondersteunt. Het suggereert dat de radicale kranten rond 1795 een gematigde middenweg insloegen, en er dus geen sprake was van

de alles-of-niets-situatie die historici meestal schetsen bij het wegvallen van het radicalisme in de jaren negentig.

In het derde hoofdstuk heb ik de term politiek potentieel geïntroduceerd voor de mogelijkheden die de ambiguïteit van Willem V na zijn vlucht naar Groot-Brittannië aan de Britse regering bood. Hoewel de prins de facto geen macht meer had, kon hij door de erkenning van de Britse regering en met een ruime interpretatie van zijn macht worden ingezet als troefkaart in het buitenlands beleid en de oorlogsvoering van Groot-Brittannië. Doordat een interpretatie van de positie van de prins zo onderdeel werd van het overheidsbeleid, bleef de controverse over de prins ook na 1795 bestaan.

Het mislukken van de invasie van 1799 zorgde ervoor dat het politiek potentieel van de prins wegviel. Nu de prins geen politiek belang meer had voor de Britse regering, moest zij wel van standpunt wisselen om het hoofdpijndossier dat de prins was geworden af te kunnen sluiten. Vanaf dat moment ruilde de regering van premier Pitt haar eerdere standpunten in voor een meer flexibele en opportunistische houding in het debat. Dit zorgde ervoor dat de controverse over de prins wegviel.

Ik heb betoogd, dat de regering dit echter alleen kon doen, doordat zij geen ideologische tegenstander meer had in het politiek-ideologische debat in Groot-Brittannië. Bij de Brits-Russische invasie van 1799, en in de jaren daarna, keerden de radicale geluiden inderdaad niet meer terug. Deze twee elkaar beïnvloedende factoren zorgden er samen voor dat de prins vanaf 1800 niet meer het object was van ideologisch debat, en dat er uiteindelijk na 1802 nagenoeg helemaal niet meer over Willem V zou worden geschreven door de Britse kranten.

Ik hoop met deze scriptie te hebben aangetoond dat beeldvormingsonderzoeken naar controversiële personen uit dit soort belangrijke en onrustige periodes veel inzicht kunnen bieden in een samenleving en het debat dat daarin plaatsvond. Ik denk dat ik met mijn benadering van het politiek-ideologisch debat in Groot-Brittannië, dus vanuit een vast punt over een lange periode, een interessante en nieuwe bijdrage heb kunnen doen aan de bestaande historiografie.

Zoals ik meermaals heb benadrukt, laat de beeldvorming over stadhouder Willem V slechts een klein stukje van het Britse politiek-ideologische debat zien. Om te kunnen zeggen in hoeverre mijn bevindingen representatief zijn voor ontwikkelingen van het Britse politiek-ideologische debat als geheel, is dan ook meer soortgelijk onderzoek nodig. Zo zou er een heel genuanceerd beeld kunnen ontstaan van de ontwikkelingen die Groot-Brittannië en het Britse politiek-ideologische debat doormaakten in deze woelige tijd.

Tot slot zou ik nog de hoop willen uitspreken dat deze scriptie aanleiding vormt tot meer vergelijkbare onderzoeken naar stadhouder Willem V. Als suggesties zou ik de vergelijking van de Britse en Nederlandse beeldvorming tijdens de patriottenstrijd en onderzoek naar de beeldvorming over de prins in bijvoorbeeld Franse kranten van tussen 1780-1806 willen aandragen. Deze zouden fascinerende inzichten kunnen opleveren.

Bibliografie

- Barker, H., *Newspapers, Politics and English Society, 1695-1825* (Harlow 2000).
- Barker, H., 'England, 1760-1815', in: H. Barker en S. Burrows ed., *Press, Politics and the Public Sphere in Europe and North America, 1760-1820* (Cambridge 2002) 93-112.
- Bickham, T.O., 'Sympathizing with Sedition? George Washington, the British Press and British Attitudes during the American War of Independence', *The William and Mary Quarterly* 59-1 (2002) 101-122.
- Blaas, P.B.M., 'Wat zal men van mij zeggen in de geschiedenis?' – Het beeld van Willem V in de historiografie', *Oranje in Revolutie en Restauratie – Jaarboek Oranje-Nassau Museum 1996* (Rotterdam 1996) 169-194.
- Black, J., *Debating Foreign Policy in Eighteenth-century Britain* (Farnham 2011).
- Brewer, J., 'The Misfortunes of Lord Bute: A Case-study in Eighteenth-Century Political Argument and Public Opinion', *Historical Journal* 16 (1973) 7-43.
- Bruijn, J.R. de, 'Oranje in Engeland en de Invasie van 1799', *Tijdschrift voor geschiedenis* 79-1 (1966) 5-23.
- Colley, L., *Britons – Forging the Nation 1707-1837* (Londen 1992).
- Cookson, J.E., *The Friends of Peace – Anti-war liberalism in England, 1793-1815* (Cambridge 1982).
- Dickinson, H.T., *Liberty and Property: Political Ideology in Eighteenth-century Britain* (Londen 1977).
- Dickinson, H.T., *The politics of the people in eighteenth-century Britain* (New York 1994).
- Dinwiddy, J.R., 'Interpretations of Anti-Jacobinism', in: M. Philp ed., *The French Revolution and British popular politics* (Cambridge 1991) 38-49.
- Dozier, R.R., *For King, Constitution, and Country – The English Loyalists and the French Revolution* (Lexington 1983).
- Foord, A.S., *His Majesty's Opposition 1714-1830* (Oxford 1964).
- Gabriëls, A.C.J.M., 'Tweemaal in ballingschap. Het verblijf van prins Willem V in Gelderland (1785-1787) en in Groot-Brittannië (1795-1801)', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 112-3 (1999) 323-352.
- Habermas, J., S. Lennox en F. Lennox, 'The Public Sphere: An Encyclopedia Article', *New German Critique* 3 (1974), 49-55.
- Haig, R.L., *The Gazetteer 1735-1797: A study in eighteenth century journalism* (Dissertatie Indiana University, Bloomington 1953).
- Haks, D. & te Velde, H. ed., *Oranje onder. Populair orangisme van Willem van Oranje tot nu* (Amsterdam 2014).
- Haley, K.H.D., *The British and the Dutch* (Londen 1988).

- Hallema, A., *Oranjevorsten in Ballingschap – Van Dillenburg en Londen uit voor Vrijheid en Recht* (Maastricht 1945).
- Harris, B., *Politics and the rise of the press – Britain and France 1620-1800* (Londen 1996).
- Hill, B., *The Early Parties and Politics in Britain, 1688-1832* (Houndmill 1996).
- Klein, S., *Patriots republikenisme: politieke cultuur in Nederland (1766-1787)* (Amsterdam 1995).
- Mack, M.P., *Jeremy Bentham: An Odyssey of Ideas, 1748–1792* (Londen 1962) 384-391.
- Macleod, E. Vincent, *A War of Ideas – British Attitudes to the Wars Against Revolutionary France 1792-1802* (Aldershot 1998).
- Meerkerk, E. van, *Willem V en Wilhelmina van Pruisen: de laatste stadhouders* (Amsterdam 2009).
- Mori, J., *Britain in the age of the French Revolution, 1780-1820* (Harlow 2000).
- Perry, K.R., *British politics and the American Revolution* (Basingstoke 1990).
- Philp, M., 'The Fragmented Ideology of Radicalism', in: M. Philp ed., *The French Revolution and British Popular Politics* (Cambridge 1991).
- Philp, M., 'Discerning ideas: explaining popular radicalism and popular loyalism in the 1790s', in: G. Burgess & M. Festenstein ed., *English Radicalism 1550-1850* (Cambridge 2007) 157-189.
- Philp, M., *Reforming Ideas in Britain – Politics and Language in the Shadow of the French Revolution, 1789-1815* (Cambridge 2014).
- Riessen, M.G. van, ed., *Dynamiek en stagnatie. De Republiek in haar Gouden en Zilveren eeuw* CE examenkatern vwo (Groningen 2008).
- Robertson, A.W., *The Language of Democracy: Political Rhetoric in the United States and Britain, 1790-1900* (Charlottesville 2005).
- Semmel, S., *Napoleon and the British* (Londen 2004).
- Stern, W.M., 'The Bread Crisis in Britain, 1795-96', *Economica* 31-122 (Mei 1964) 168-187.
- Wieldraaijer, M., *Oranje op de kansel - De beeldvorming van Oranjestadhouders en hun vrouwen in preken, 1584-1795* (Dissertatie Vrije Universiteit, Amsterdam 2014).
- Wijnen, H.A. van, *"Vorst Willem, het is alles uw schuld!" - Oranje en de ondergang van de Republiek bij de omwentelingen 1787-1795* (Amsterdam 1987).

Digitale bronnen:

- F. Burns, 'Blog: Henry Addington, 1st Viscount Sidmouth', *History of government, No 10 guest historian series*: <https://history.blog.gov.uk/2015/10/01/henry-addington-1st-viscount-sidmouth/> (geraadpleegd 15-08-2018).

Primaire bronnen:

Hansard, T.C., *The Parliamentary history of England From the Earliest Period to 1803* (Ook bekend als *Cobbett's Parliamentary History of England: From the Norman Conquest, in 1066, to the Year 1803*): vol.27 (Londen 1816), vol.30 (Londen 1817), vol.34 (Londen 1819), vol.36 (Londen 1820).

Harris, J.H., *Diaries and Correspondence of James Harris II* (Londen 1844).

Meer, J.H.K. van der, *Van de Prins geen kwaad – De dagboeken van S.P.A. van Heiden Reinestein* (Assen 2007).

Naber, J.W.A., *Correspondentie van de Stadhouderlijke Familie 3: 1795-1799* ('s Gravenhage 1933).

Kranten:

Argus (Londen).

Courier (Londen).

Diary or Woodfall's Register (Londen).

Evening Mail (Londen).

Gazetteer and New Daily Advertiser (Londen).

General Advertiser and Morning Advertiser (Londen).

General Evening Post (Londen).

Lloyd's Evening Post (Londen).

London Chronicle (Londen).

London Courant (Londen).

London Packet or New Evening Post (Londen).

Morning Chronicle (Londen).

Morning Post (Londen).

Newcastle Courant (Newcastle).

Oracle (Londen).

Public Advertiser (Londen).

St. James's Chronicle or the British Evening Post (Londen).

Star and Evening Advertiser (Londen).

Sun (Londen).

Telegraph (Londen).

True Briton (Londen).

Whitehall Evening Post (Londen).

The World (Londen)